בס"ד

דרכי חינוך
בונים את דור העתיד

העלון לאברכי כולל, בני הישיבות ולכל לומדי התורה

האיחוד בחידוד

המאחד בקרבו חידודים ותשובות בהלכה ובאגדה

לע"נ ר' שמעון יהודה בן הגה"צ ר' אברהם יעקב (זיידל) עפשטיין זצוקלה"ה

פרשת שפטים - תשע"א | גליון קע"ח | שנה חמישית

דבר תורה

"לא תִזְבַּח לַה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם כֹּל דָּבָר רָע כִּי תוֹעֲבַת ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא". (דברים י"ז א').

המדקדק בלשון הפסוק, מתקשה בביאור תיבות 'אשר יהיה בו מום', שלכאורה משמעותם שאין להקריב קרבן שבעתיד יהי לו מום, והרי כעת מדובר על שעת השחיטה, ומה שייך לומר שבעתיד יהיה לו מום, אחר שבעת שחיטתו היה תמים, ואינו נפסל לעולם במום שאחר השחיטה. עוד יש להבין, מהו 'כל דבר רע' המוזכר כאן.

בפסוקים שלפני זה מוזכרים הלכות דיינים, שבהם מתחילה הפרשה, שלא יטו את המשפט ולא יקחו שוחד, אלא ירדפו אחר הצדק, ולאחריהם נכתבו דיני נטיעת אשרה אצל המזבח והקמת מצבה בכל מקום, וצריך להבין את השייכות בין הפסוקים הללו, והשייכות ביניהם לפסוק דידן, שלכאורה אינו שייך לפסוקים שלאחריו.

איתא בדב"ר ה' ו', "א"ר אחא, בוא וראה, שש מעלות היה לכסא של שלמה, מנין, שנאמר (מ"א י' י"ט), שֵׁשׁ מַעֲלוֹת לַכִּסֵּא, ובפרשה זו כתובים ששה דברים בלא תעשה, ואלו הן, לֹא תַטֶּה מִשְׁפָּט וְלֹא תַכִּיר פָּנִים, וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד, לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה

וְלֹא תָקִים לְךָ מַצֵּבָה וְלֹא תִזְבַּח לַה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה, הרי ששה. והיה הכרוז עומד לפני כסאו של שלמה, כיון שהיה עולה מעלה הראשונה, היה כורז לא תטה משפט, מעלה השנייה היה כורז לא תכיר פנים, שלישית היה כורז לא תקח שוחד, רביעית לא תטע לך אשרה, חמישית לא תקים לך מצבה, ששית לא תזבח לה' אלהיך...".

דברי המדרש הללו צריכים הבנה, שבשלמא ג' הפסוקים הראשונים שהיה הכרוז אומר בשעה ששלמה עלה על כסאו למשפט, מובנים, שמדובר בפסוקים המזהירים את הדיין בבואו לדון, ועליו לזכור זאת, אלא שלשת הפסוקים האחרונים, אודות נטיעת אשרה והקמת מצבה ואיסור הקרבת בעלי מומים, מה הם שייכים לעניני מלך ומשפט, ומדוע הכרוז היה מכריז דוקא פסוקים אלו.

ביאור מיוחד בפסוקים אלו, ביאר הגאון רבי זאב וואלף טננבוים זצ"ל (אב"ד ווערפעלעט והגלילות, בספרו רחובות הנהר עה"ת, תרנ"ו), שפסוק דידן הוא המשך ישיר לפסוקים הקודמים, על איסור נטיעת אשרה על יד המזבח, ובנוסף נרמז בו הדין שאין למנות דיין שאינו הגון, וכדלהלן.

בפסוקים הקודמים הזהירה התורה שלא ליטע אשרה אצל מזבח ה', ובפסוק דידן ממשיכה התורה ומלמדת אותנו, שאם אכן עשו כן, אין להקריב קרבן על מזבח זה, למרות שהמזבח עצמו טוב ונעשה לשם ה', ואף הקרבן תמים בלא מום, מכל מקום, שחיטתו אוסרתו, מפני שנשחט במקום שאינו ראוי והגון, וזאת עקב סמיכות האשרה למזבח, ודבר זה נרמז בדברי הפסוק, שעל אותו מזבח הנעשה על יד אשרה, לא תזבח לה' שור ושה, 'אשר יהיה בו מום', שבעת השחיטה יתהוה בקרבן זה מום, מפני שנשחט להקרבה במקום שאינו ראוי, ועל כך מוסיפה התורה ואומרת 'כל דבר רע', שהאיסור והפסול בזה אינו בבהמה עצמה, אלא בדבר רע אחר.

והלכה זו מדיני הקרבנות, שייכת לתחילת הפרשה להלכות דיינים, שכפי שדרשו את איסור הקמת אשרה אצל המזבח להלכות דיינים, כדאיתא בסנהדרין ז' ב', "אמר ריש לקיש, כל המעמיד דיין שאינו הגון, כאילו נוטע אשירה בישראל... אמר רב אשי, ובמקום שיש תלמידי חכמים, כאילו נטעו אצל מזבח...", כך יש גם ללמוד הלכה זו שנאמרה בפסוק דידן, שאף דיין הגון וראוי, אם הוא יושב בדין ומצטרף יחד לבית דין עם דיין שאינו הגון, הרי זה פוסל את הדין כולו.

על פי יסודו זה מבאר הגרז"ו אף את דברי המדרש אודות כסא שלמה בטוב טעם ודעת, שהיות ובפסוקים אלו נרמזים הלכות דיינים, על העמדת דיין שאינו הגון ואיסור הישיבה בדין עם דיין שכזה, ופסילת דין שבו יושבים עם דיין שאינו הגון, ראוי ומתאים הדבר שהכרוז יכריז כן בבוא שלמה לישב על כסאו לדין, ובמיוחד שחלק מתפקידו של מלך הוא, למנות דיינים בכל ישראל, או להסכים על מינויים בידי ישראל.

[**ובנותן** טעם להביא בזה מה שכתב בספר שערי אהרן (עמ' תפ"ה), שכידוע שציוני הפרקים בספרים שלנו, אינם ממקורות שלנו, וכבר הוכיח כמה פעמים שהם נוגדים את המסורת, והפסוק שלפנינו הוא אחד מהם, שהרי המדרש הנ"ל מזכיר את ששת הפסוקים שהכריז הכרוז בכסאו של שלמה, שכל הפסוקים שייכים למשפט, שאף פסוק דידן הוא המשך של הפסוקים הקודמים, ובחלוקה שלפנינו מתחיל בפסוק זה פרק חדש, והוא ראיה נוספת שציוני הפרקים אינם ממקורות טהורים].

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים - מוגש עילית - ארץ ישראל

כתב חידה

מהשש המיוחדות הייתי,
והלכה נאמרה גם על שכמותי.

במנין השבע נמניתי,
ואף בין הארבע התייחדתי.

בחכמתי לא הייתי לפוקה,
למי שאחותו כשמי נקראה.

מי אני?

רמז: דמות הקשורה לפרשה

תזכורת: הקשר בין הדמות לפרשה הוא בהזכרתה או ברמיזתה בפרשה או בפרש"י

מעשה רב

ראובן שעובד לפרנסתו כ'מקליד' ו'מעמד' דברי תורה קונטרסים וספרים, נתבקש על ידי ר' שמעון להכין את ספרו בכת"י להדפסה, כאשר מחשיבות הענין שהספר יודפס עד תאריך מסוים, התנה עמו ר' שמעון שיסיים את מלאכתו תוך זמן קצר.

כשסיים ראובן את ההקלדה וחפץ לעבור לעבודת העימוד, המתין לסיום ההגהות ע"י ר' שמעון, וכשעלי ההגהה עדיין לא הגיעו אל ראובן, הוא מיהר לפקסס לר' שמעון מכתב, בו שאלו "מתי תשלח את החומר המוגה, כזכור, יש לשולחו ע"מ שנוכל לסיים את העימוד בזמן ולהדפיס את הספר במועדו".

את בקשת ראובן מילא ר' שמעון, אך בנוסף לכך, רשם לו בהערת אגב, שלהבא עדיף שלא להשתמש במטבע לשון 'חומר' כלפי 'דברי תורה'.

התפלא ראובן למקרא הדברים, וטען לר' שמעון, שרבים הם אלו הקוראים לדפי חידו"ת הנשלחים להקלדה בשם 'חומר', ואין בכך כל זלזול, למרות שבאותו מטבע לשון משתמשים ומיחסים להבדיל גם לעניני חולין, בדומה ל'ארון ספרים', שגם אם מדובר בספרי קודש, נקרא ארון ספרים סתם, למרות שגם לארון ספרים של ספרי ילדים למשל, קוראים באותו מטבע לשון.

השאלה היא, הצדק עם מי ?

לחכימא ברמיזא

בסנהדרין (ב' א') איתא, "מכות בשלשה, משום רבי ישמעאל אמרו, בעשרים ושלשה".

לפי"ז יש צורך ליישב עובדא באדם גדול מסוים.

התדע מיהו ?

[ואם תדע מי ביקש גשמים בקיץ, תגלה מיהו].

מבין חידות

איזה מנהג נהגו לעשות בדוקא בשבת ויו"ט, משום 'והחי יתן אל לבו'.

מעניינא דסדרא

"זאת הארץ אשר תִּפֹּל לכם בנחלה ארץ כנען לגבלתיה" (במדבר ל"ד ב').

מנין ניתן ללמוד ע"פ פרשתינו שיש איסור לשנות חלוקה זו.

משיב דבר

אין להכריע בשום פנים ואופן על פי הכתוב כאן הלכה למעשה

תשובה ל"מעשה רב"

בתשובה לשאלה, אם יש עדיפות להדפיס ספרים בבית דפוס בירושלים, משום שכתוב כי מציון תצא תורה.

א) בב"כ א' איתא, "התקינו שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים. מאי דרוש, כי מציון תצא תורה", ובתוס' מבארים, "לפי שהיה [המלמד דרדקי, וכן התשב"ר] רואה קדושה גדולה, וכהנים עוסקים בעבודה, היה מכוון לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה". ולכאו' לפי"ז הוא ענין רק בזמן שביהמ"ק היה קיים.

ועי' במלבי"ם (ישעיה ב' ג') שמפרש הפסוק "כי *מציון* תצא תורה" - "ששם *היה* מושב הסנהדרין והכה"ג ומלכות בית דוד".

והמבואר בפשטות שתקנה זו היתה בזמן הבית, שהרי מיירי קודם תקנת יהושע בן גמלא, ואיהו גופיה היה מאנשי כה"ג ששימשו בבית שני, כמ"ש רש"י ב"ב שם בד"ה משום. ומלבד זה, הלא מ' שנה קודם החורבן כבר גלתה סנהדרין משם, כדאי' בשבת ט"ו א'.

ב) ולכאו' יש לדקדק עוד לפי דברי תוס', מה הלשון 'מאי דרוש', הא בלא"ה סברא הוא, ודומיא דמעשר שני, שהביאו תוס' מהספרי, "גדול מע"ש שמביא לידי תלמוד, לפי שהיה עומד בירושלים עד שיאכל מע"ש שלו, והיה רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה, היה גם הוא מכוון ליראת שמים ועוסק בתורה", כמו"כ כאן שמביא יר"ש למלמד, וכמ"ש החת"ס בחידושיו לב"ב, שע"כ גם מקונן הנביא (שם א' כ"א), "מלאתי משפט צדק ילין בה...", שהיו בה בירושלים תפ"א בתי כנסיות, כמנין 'מלאתי', ששם למדו תינוקות של בית רבן, כי מרוב קדושתם הכניסו לה כל תשב"ר למען ילמדו ליראה את ה'. ואטו צריך ללמוד מפסוק שיש ענין כזה, והרי חז"ל שיבחו את רבי יהושע בן חנניא, ואמרו אשרי יולדתו, על שאמו הכניסה עריסתו לביהמ"ד.

ג) ואולם חידוש גדול עולה מדברי המהרש"א בח"א שם, שכתב "מאי דרוש, כי מציון תצא תו'. דאי לאו להושיב בירושלים מלמדי תינוקות, מאי רבותיה דציון וירושלים משאר מקומות דארץ ישראל", דהיינו שהוקשה להגמ' מ"ט תיקנו להושיב תשב"ר בירושלים יותר משאר מקומות, וע"כ שמתקני התקנה דרשו ממקרא דכי מציון תצא תורה, שזה המקום מסוגל לגדל בו תשב"ר לתורה. ולפי"ז י"ל דמש"כ תוס' לפי שהיה רואה קדושה וכו', הוא רק טעמא דקרא, אבל המתקנים תיקנו משום הפסוק.

ולכאו' יש ללמוד מזה דירושלים יותר מסוגלת גם להרבצת תורה, וכמו שדקדקנו בלשון התוס', "לפי שהיה [המלמד] רואה קדושה גדולה...", ואכן מצאנו סמך לזה בפסוק בתהלים (קמ"ז י"ג), "ברך בניך בקרבך", ומבאר שם הס'פורנו', "שיזכו להאיר עיני זולתם, כאמרו כי מציון תצא תורה, ודבר ה' מירושלים".

אלא שיש לשאול, א"כ למה דוקא 'מלמדי תינוקות' נקבעו בירושלים, הרי כל הבתי מדרש לתורה היה צריך *להעדיף* לקובעם בירושלים, היכא דאפשר. וצ"ע.

ד) והנה הרמב"ם בסוף פ"א מהל' קידוש החדש, כתב, "אין מחשבין וקובעין חדשים ומעברים שנים אלא בא"י, שנאמר כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם, ואם היה אדם גדול בחכמה ונסמך בארץ ישראל ויצא לחו"ל ולא הניח בא"י כמותו ה"ז מחשב וכו' בחו"ל". ולכאו' מפרש הרמב"ם דממקרא דכי מציון וגו' לפנין לכל א"י ולאו דוקא לירושלים. וצ"ע.

ואמנם יע"ש במפרש, שכתב, שהכוונה על עיקר א"י שהוא ירושלים[1], "ואין אנו סומכין אלא על קביעות בי"ד שהם עמוד ההוראה, והוא ב"ד שבירושלים, שהרי כל בתי דינים שבא"י טפילה, והם העיקר ואילן גדול לסמוך עליו".

וממשיך ה'מפרש' שם וכותב, "וא"ת אין זה הפסוק [של "כי מציון תצא תורה..."] אינו מורה על הגבלת קביעות החדשים בלבד, אלא הוא כולל כל התורה כולה [דהיינו שכל התורה דוקא מציון יוצאת] שנאמר כי מציון תצא תורה..." [וא"כ מה הרבותא שדורשים פסוק זה בדוקא לגבי דיני קידוש החודש].

ומתרץ ה'מפרש': "והתשובה, אע"פ שהפשט מורה ע"ז [שבאמת כלל הוא לכל התורה, מ"מ ממילא] יועיל זה הפסוק לנו בזה הענין, שהרי הוא מכלל התורה, והואיל והתורה כולה יוצאת מירושלים, גם זה הענין יוצא מירושלים". ומבואר בפשטות דס"ל דבאמת בכל מצוות הוראה של התורה, ירושלים היא המקום אשר משם תצא הוראה, והוא דין שנלמד אמנם מהפסוק דכי מציון תצא תורה".

ולכאו' הוא חידוש גדול, שלא משמע כן מההנהגה במציאות, דהרי לפי"ז היה צריך להעדיף קביעת ישיבות בירושלים דוקא. וגם היה צריך להעדיף את הירושלמי על פני הבבלי, שהירושלמי מציון יָצא, ואנן נגררים אחר הבבלי [עי' רש"י חולין נ' א' סוד"ה כי פליגי], ואולי שאה"נ שלאחר החורבן נשתנה ענין זה, וע"כ הבבלי עדיף על הירושלמי, ד"כי מציון תצא תורה" הוא רק בזמן שביהמ"ק היה קיים[2] וצ"ע.

ה) וראה ראינו בס"ד להגאון בעל 'נודע ביהודה' בספרו צל"ח מע"ס ברכות (ס"ג ב) שכבר עמד לכאו' בדקדוקים הנ"ל, בהא דאי' בגמ' שם, שבקשו לנדות את המעבר חדשים בחו"ל, "וכ"ל למה, משום שנאמר כי מציון תצא תורה", וכתב בצל"ח, "ויש לדקדק, ואטו דוקא חישוב חדשים ועיבור שנה נקרא תורה, ואם אנו מפרשים פסוק זה בדוקא, א"כ לכל התורה לא תצא אלא מציון, וראיתי שהמפרש בהל' קידוש החודש בסוס"א הרגיש בזה וכו', ודברו תמוהים, דא"כ נימא כן בכל התורה שאינה יוצאה מחו"ל, והרי לא מצינו דא' רק בחדשים ועיבורים".

וע"כ כותב הצל"ח, "ולכן נלע"ד דבכללות התורה לא שייך לתלותה במקום, והתורה אינה משתנית, האסור והמותר, והטהור והטמא, והחיוב והפטור, לא ישתנה ממקום למקום זולת קצת מצות התלויות בארץ.

ואם לענין המורה שלא יורה רק בציון, ג"כ לא שייך, דאטו דיני התורה תלויים בהוראת המורה, הטהור והמותר נשאר בטהרתו ובהיתירו, אפילו יורה המורה בהיפוך, והוראת המורה הוא רק להודיע איך היא דין תורה, ולכן לא שייך בו קביעות מקום, מלבד זקן ממרא שאינו חייב על המראתו אא"כ המרה כנגד יושבי לשכת הגזית.

ומ"ש [בספרי, שופטים קכ"ד, הובא ברש"י דברים י"ז י"א] שאפילו אמרו על ימין שמאל, היינו שאפילו נראה לך שאומרים לך על ימין שמאל... אבל הם עצמם חלילה דיאמרו על ימין שמאל, ואם טעו בדין ואח"כ עמדו על האמת, חייבים הם עצמם לחזור מהוראתם להורות כהלכה, ולא אמרינן אתם אפילו מוטעים, *ולכן אין שייך לומר על התורה שתצא מציון*, אבל בחידוש חָדשים חידשה לנו התורה, אתם אפילו שוגגים, אפילו מוטעים, אפילו מזידים, בזה שייך לומר כי מציון תצא תורה"[3].

דברים ברורים עולים מדברי הצל"ח, שלגבי דין מסירת התורה לא שייך עדיפות מקום מסוים בעולם, שדוקא משם יוצא, ועל כרחך יש לפרש כוונת המקרא היכא דשייך, ולפי"ז גם נאמר לגבי לימוד תשב"ר דאי' בב"ב הנ"ל דהתקינו להושיבם דוקא בירושלים, ומייתי הגמ' "מאי דרוש, כי מציון תצא תורה", הוא דוקא משום סגולת המקום ליראת שמים מצד מה שרואה קדושה גדולה וכו' כמבואר בתוס' שם עפ"י הספרי, וזה שייך לענין מלמד דרדקי במיוחד, אבל אינו מצד עצם החפצא של ירושלים עיה"ק, אלא מצד שע"י ראייתו הקדושה מכוון יותר [המלמדים והתלמידים] לש"ש[4].

ו) אשר לפי"ז בנוגע לנידו"ד, לכאו' אין שום ענין להעדיף להדפיס ספר בעיה"ק ירושלים תובב"א, יותר מאשר במקום אחר, ובזה הוא פשוט יותר, שגם אילו היה נ"מ היינו רק לגבי המקום שנכתבו או נאמרו הד"ת הנדפסים, ללא קשר למקום הטכני שבו הועלו על מכבש הדפוס.

ז) אלא, שראה זה מצאתי דבר חידוש, במכתב הגר"מ רוזנשטיין זצ"ל[5], שנדפס בראש ספרו 'אהבת מישרים', שם כותב לתלמידו שטיפל בהדפסת הספר: "גם זאת חפצי להדפיסו בעיר הקודש בירושלים, ולא מקום אחר, אם ישנם שם בתי הדפוס, כדי *לקיים מה שנאמר כי מציון תצא תורה...*". ולעת עתה לא מצאתי פשר דבר לפרש שיחתו של צדיק, מה ענין זה לקיום הכתוב, כפי כל הדברים האמורים למעלה, ואולי דרך צחות דיבר, ועיקר כוונתו להקדים פרנסת בעלי הדפוס של עיה"ק על פני שאר ערי ארה"ק, שבזה אפשר שלפי המצב בזמנם היה לזה דין כמו לענין צדקה. וצ"ע.

תשובה ל"לחכימא ברמיזא"

בתשובה לשאלה, מיהו האדם גדול שיש צורך ליישב עובדא דידיה עם מ"ש בהגהות אשר"י פ"ג דמו"ק סי' פ', דאסור לדרוך ע"ג קברים.

המדובר הוא בר' יונתן, כדאי' בסנהדרין ע"א א', "א"ר יונתן אני ראיתיו [לאחד שהיה 'בן סורר ומורה'] *וישבתי על קברו*", וכבר נתעורר ע"ז הגרעק"א בגלהכ"ס שם.

ובשו"ת יד אליהו סי' צ"ד (צויין בהג' רעק"א לשו"ע יו"ד רס"י שס"ד) העיר מזה לדברי הג' אשר"י, וציין קודם לכן גם מירושלמי פ"ב דברכות, "דהוה ר' יונתן מפסע על קבריא", ע"ש.

והנה ביד אליהו שם כתב ב' טעמים לאסור לדרוך ע"ג הקברים, א. משום כבוד המת. ב. משום איסור הנאה. והנ"מ דבמקום מצוה מותר להלך ע"ג הקבר, דמשום הנאה ליכא, דאדרבה אי לאו קבר היה נוח יותר לילך על הארץ, ומשום בזיון אין דרבנן, ובמקום מצוה י"ל דאינו אסור, עכ"ד, ע"ש.

ולפי"ז י"ל בההיא דסנהדרין דמיירי מבן סורר, אפשר שלא היה צריך ליזהר בכבודו, דאדרבא, בזיונו הוא כפרתו, ודומיא דאשכחן בחזקיהו המלך שגירר עצמו אביו, כדאי' בברכות י' ב', ובפסחים נ"ו א' (ועי' ברש"י שם ובתוס').

אכן עוויין בשו"ת מרדכי (להגרמ"ל וינקלער זצ"ל) מהדו"ת יו"ד סי' קל"ח וסי' קל"ט, דמיישב לשון 'על' דלאו דוקא על גביו, אלא לידו, וכן לשון 'ישבתי' מצינו שעיננו 'עכבה', שהתעכב אצל קברו. ע"ש.

והרמז: שליטה למנוחות את גיסו של אחד התנאים הקבורים ביישוב מירון, דבירושלמי פ"ב דברכות ה"ג, איתא, "דלמא ר"ח רובא ר' יונתן היו מהלכין קומי ערסיה דר"ש בר יוסי בר לקוניא, והוה ר' יונתן מפסע על קיברה...".

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה, היכי דמי שפסוקים שבר"ה יהיה מותר לאומרם, בת"ב יהיה אסור, ואילו פסוקים שבר"ה אסור לאומרם בת"ב מותר לאומרם.

כתב במ"א סי' תקנ"ד סק"ג, "וי"ל דרעות של עכו"ם אסור לקרות", דהיינו שאסור לקרות פסוקי פורענות של עכו"ם בת"ב, ומסיים המ"א, "עמ"ש סי' תקצ"א ס"ב". ומבאר המחצה"ש, ששם פסק השו"ע דאין לומר פסוקי פורענות בתוך פסוקי מלכויות זכרונות ושופרות, "ודוקא פורענות של ישראל, אבל דגוי לית לן בה", דהיינו שפסוקי פורענות של גוים מותר בר"ה ולא פסוקי פורענות דישראל, ובת"ב להיפך.

תשובה ל"מענינא דסדרא"

בתשובה לשאלה, בהא דכתב הרמב"ן (פ' וישלח, ל"ד י"ג, בשם ירושלמי), דבן נח נהרג על השוחד, היכן לכאורה מצינו ע"פ פרשתינו, שאינו נהרג.

הנה נאמר בפרשתינו (א' ט'), "ואמר אלכם בעת ההוא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם", וברש"י כאן הביא מדברי הספרי (פיסקא ט'), "לא אוכל לבדי וגו'. אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל, אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והוריד את המן והגיז את השליו, לא היה יכול לדונם, אלא כך אמר להם, ה' אלקיכם הרבה אתכם, הגדיל והרים אתכם על דייניכם, נטל את העונש מכם ונתנו על הדייניו. וכן אמר שלמה (מ"א י' ט'), כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה, אפשר מי שכתוב בו (שם ה' י"א), ויחכם מכל האדם, אומר מי יוכל לשפוט. אלא כך אמר שלמה, אין דייני אומה זו כדייני שאר האומות, שאם הן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגוזל, אין בכך כלום, אני אם חייבתי ממון שלא כדין, נפשות אני נתבע, שנאמר (משלי כ"ב כ"ג), וקבע את קבעיהם נפש".

וכבר תמהו בזה רבים מהמפרשים, דכיצד יתכן לומר בדייני בני נח שאם דנו להרוג שלא כדין, או שהיטו את הדין וגזלו, ש'אין בכך כלום', והרי כל אלו בכלל ז' מצוות שנצטוו בני נח, כדאיתא בסנהדרין (נ"ו א'), והם נהרגין על זה, וחמירי מישראל, דאצל עכו"ם הוא אפי' בפחות משוה פרוטה.

וכתבו לבאר[7], דשלא כדין' היינו שאינו צ"פ דיני תורתינו הקדושה, דלפיכך הגם שדיין בן נח פסק לחייב מיתה שלא כדין, אך כיון שעל פי נמוסיהם אין פסול בפסק שלו, ויש כח בידו להרוג אפילו אם היטה את הדין, אין בכך כלום, אבל ישראל שידון שלא לפי דיני תורתינו הקדושה, אפילו אם הוא בחיוב ממון, הדבר חמור עד שנתבע נפשות על זה.

ולפי"ז מבואר לכאורה בדברי רש"י, שדיין בן נח, אף אם מטה את דינו, כגון שנוטל שוחד, אין בכך כלום, והיינו שאינו נהרג על כך, והגם שנטלו בני נח על הדיינין, אבל אם לפי נמוסיהם אין בלקיחת שוחד שום פסול, אין בכך כלום[8].

ולפי"ז צ"ל, דמה שנתבאר ברמב"ן הנ"ל ע"פ הירושלמי, שבן נח נהרג על השוחד ועל עיוות הדין, היינו במקום שגם לפי נמוסיהם יש פסול בדינו, שבזה ודאי נהרג על כך.

ואמנם יש שפירשו בכוונת רש"י[9], שהנידון הוא אף אם פסק הדיין הגוי שלא כדין נימוסי העכו"ם, דאמנם אם הוא בענין שחייב מיתה שלא כדין יתכן ויענש ג"כ במיתה, הן בדיני אדם, או בדיני שמים, וזה להבדיל כמו גבי יתכן ויענש ג"כ במיתה, הן בדיני אדם, או בדיני שמים, שגם בדיני ממונות לוקח הדיין על עצמו באחריות שאם יהא מטה את הדין בשוגג, הרי שיתבעוהו מן השמים נפשות על זה, ומשא"כ בדיני העכו"ם, שאם טעה בדין ממון, לכל היותר יענוש כנגדו בעונש ממון וכיוצ"ב, אבל לא יקחו נפשו תחת הממון בדיני שמים, וכ"ש שלא בדיני אדם.

ונמצא שמבואר בדברי הספרי שהביא רש"י, דבן נח אינו נהרג על השוחד.

ולפי"ז באמת נראה, דאי משום הא, יש מקום לפרש מתני' בפשיטות, דעד כאן איירי המשנה באופן כללי, בין לענין זמן שביהמ"ק קיים ובין בזמן שאין ביהמ"ק קיים, ורק בסיפא דקתני דיוצאין על אייר וכו' בזה מיירי רק על זמן שביהמ"ק קיים, שדין זה אינו נוהג גם בזמן שאין ביהמ"ק קיים, משא"כ הני דרישא דמתני', שנהגו גם בזמן שאין ביהמ"ק קיים.

ואמנם עי' ברש"י שם ע"ב ד"ה דאמר רב חמא וכו', דכולה מתני' בזמן הזה מיירי, מדקתני סיפא בזמן שביהמ"ק קיים.

איברא, דאדרבה אפשר למידק מסיפא דמתני' כהרמב"ם, דהנה לפנינו רגסינן במתני', דבזמן שביהמ"ק קיים 'יוצאין *אף* על אייר' והלשון 'אף' משמע, דלמבד שהיו יוצאין על אייר, עוד היו יוצאין גם על כל אותם שנזכרו לעיל ברישא דמתני', ובכללם באב מפני התענית, והרי בסיפא כאן מפורש דקאי על זמן שביהמ"ק קיים, והיינו שלפי"ז נמצא שבזמן שביהמ"ק קיים היו יוצאין על ז' חדשים, ומה שאמרו ברישא שהיו יוצאין על 'ששה' חדשים, זהו רק בזמן שאין ביהמ"ק קיים. ואכן ברמב"ם פ"ג ה"ט מהלכות קידוש החודש כתב ג"כ, "ובזמן שבית המקדש קיים יוצאין *אף* על אייר מפני פסח קטן", הרי שבדוקא גרס תיבת 'אף', כמו שהוא לפנינו במשנה, והוא לשיטתו וכאמור, וכ"כ בשפת אמת כאן ליישב שיטת הרמב"ם.

ואולם יעוין בטורי אבן בגמ' (ובהיא דבריו בן בחדושי הרע"א), שכתב להדיא שבספרים מדויקים לא גרסינן תיבת 'אף', ובאמת קים לן שלעולם יוצאין רק על ששה חדשים, וכשביהמ"ק היה קיים היו יוצאים על אייר במקום על אב, ובזמן שאין ביהמ"ק קיים יוצאים גם על אייר.

ובאמת לפי"ז צ"ב בדברי התשב"ץ גופיה, שבדבריו נראה שגרס במשנה תיבת 'אף', ואעפ"כ השיג על הרמב"ם.

ואולי ס"ל להתשב"ץ, דבאמת 'ששה' דקתני, לאו דוקא, ולעולם בזמן ביהמ"ק היו מבאר ה'פני משה' "דלמא, מעשה בר"ח רבה ור' יונתן שהיו מהלכין לפני מטתו של ר"ש בר' יוסי ללוותו, והיה ר' יונתן פוסע על הקברים".

ור"ש בר יוסי בן לקוניא, היה אחי אשתו של ר"ש אלעזר בר' שמעון, כדאי' בב"מ פ"ה א' (ושם אי' 'ר"ש *בר איסי* בן לקוניא', אבל היינו הך, ובפסחים פ"ו ב' אי' ר"ש בר יוסי בן לקוניא, וראה ב'סדר הדורות'), ור"א בר' שמעון נקבר במירון כדאי' בב"מ פ"ד ב', שנקבר אצל ר"ש אביו במערה, ואם כ' בגמ' לא נזכר היכן מקום המערה, אבל בקה"ר פ"א ב', ובפסדר"כ פ' ויהי בשלח, מבואר שהוא במירון, עי"ש[6].

תשובה ל"מענינא דסדרא"

בתשובה לשאלה, בהא דכתב הרמב"ן (פ' וישלח, ל"ד י"ג, בשם ירושלמי), דבן נח נהרג על השוחד, היכן לכאורה מצינו ע"פ פרשתינו, שאינו נהרג.

הנה נאמר בפרשתינו (א' ט'), "ואמר אלכם בעת ההוא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם", וברש"י כאן הביא מדברי הספרי (פיסקא ט'), "לא אוכל לבדי וגו'. אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל, אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והוריד את המן והגיז את השליו, לא היה יכול לדונם, אלא כך אמר להם, ה' אלקיכם הרבה אתכם, הגדיל והרים אתכם על דייניכם, נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינין. וכן אמר שלמה (מ"א י' ט'), כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה, אפשר מי שכתוב בו (שם ה' י"א), ויחכם מכל האדם, אומר מי יוכל לשפוט. אלא כך אמר שלמה, אין דייני אומה זו כדייני שאר האומות, שאם הן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגוזל, אין בכך כלום, אני אם חייבתי ממון שלא כדין, נפשות אני נתבע, שנאמר (משלי כ"ב כ"ג), וקבע את קבעיהם נפש".

וכבר תמהו בזה רבים מהמפרשים, דכיצד יתכן לומר בדייני בני נח שאם דנו להרוג שלא כדין, או שהיטו את הדין וגזלו, ש'אין בכך כלום', והרי כל אלו בכלל ז' מצוות שנצטוו בני נח, כדאיתא בסנהדרין (נ"ו א'), והם נהרגין על זה, וחמירי מישראל, דאצל עכו"ם הוא אפי' בפחות משוה פרוטה.

וכתבו לבאר[7], דשלא כדין' היינו שאינו צ"פ דיני תורתינו הקדושה, דלפיכך הגם שדיין בן נח פסק לחייב מיתה שלא כדין, אך כיון שעל פי נמוסיהם אין בפסק שלו, ויש כח בידו להרוג אפילו אם היטה את הדין, אין בכך כלום, אבל ישראל שידון שלא לפי דיני תורתינו הקדושה, אפילו אם הוא בחיוב ממון, הדבר חמור עד שנתבע נפשות על זה.

ולפי"ז מבואר לכאורה בדברי רש"י, שדיין בן נח, אף אם מטה את דינו, שנוטל שוחד, אין בכך כלום, והיינו שאינו נהרג על כך, והגם שנטלו בני נח על הדיינין, אבל אם לפי נמוסיהם אין בלקיחת שוחד שום פסול, אין בכך כלום[8].

ולפי"ז צ"ל, דמה שנתבאר ברמב"ן הנ"ל ע"פ הירושלמי, שבן נח נהרג על השוחד ועל עיוות הדין, היינו במקום שגם לפי נמוסיהם יש פסול בדינו, שבזה ודאי נהרג על כך.

ואמנם יש שפירשו בכוונת רש"י[9], שהנידון הוא אף אם פסק הדיין הגוי שלא כדין נימוסי העכו"ם, דאמנם אם הוא בענין שחייב מיתה שלא כדין יתכן ויענש ג"כ במיתה, הן בדיני אדם, או בדיני שמים, וזה להבדיל כמו גבי יתכן ויענש ג"כ במיתה, הן בדיני אדם, או בדיני שמים, שגם בדיני ממונות לוקח הדיין על עצמו באחריות שאם יהא מטה את הדין בשוגג, הרי שיתבעוהו מן השמים נפשות על זה, ומשא"כ בדיני העכו"ם, שאם טעה בדין ממון, לכל היותר יענוש כנגדו בעונש ממון וכיוצ"ב, אבל לא יקחו נפשו תחת הממון בדיני שמים, וכ"ש שלא בדיני אדם.

ונמצא שמבואר בדברי הספרי שהביא רש"י, דבן נח אינו נהרג על השוחד.

ולפי"ז באמת נראה, דאי משום הא, יש מקום לפרש מתני' בפשיטות, דעד כאן איירי המשנה באופן כללי, בין לענין זמן שביהמ"ק קיים ובין בזמן שאין ביהמ"ק קיים, ורק בסיפא דקתני דיוצאין על אייר וכו' בזה מיירי רק על זמן שביהמ"ק קיים, שדין זה אינו נוהג גם בזמן שאין ביהמ"ק קיים, משא"כ הני דרישא דמתני', שנהגו גם בזמן שאין ביהמ"ק קיים.

ואמנם עי' ברש"י שם ע"ב ד"ה דאמר רב חמא וכו', דכולה מתני' בזמן הזה מיירי, מדקתני סיפא בזמן שביהמ"ק קיים.

איברא, דאדרבה אפשר למידק מסיפא דמתני' כהרמב"ם, דהנה לפנינו רגסינן במתני', דבזמן שביהמ"ק קיים 'יוצאין *אף* על אייר' והלשון 'אף' משמע, דלמבד שהיו יוצאין על אייר, עוד היו יוצאין גם על כל אותם שנזכרו לעיל ברישא דמתני', ובכללם באב מפני התענית, והרי בסיפא כאן מפורש דקאי על זמן שביהמ"ק קיים, והיינו שלפי"ז נמצא שבזמן שביהמ"ק קיים היו יוצאין על ז' חדשים, ומה שאמרו ברישא שהיו יוצאין על 'ששה' חדשים, זהו רק בזמן שאין ביהמ"ק קיים. ואכן ברמב"ם פ"ג ה"ט מהלכות קידוש החודש כתב ג"כ, "ובזמן שבית המקדש קיים יוצאין *אף* על אייר מפני פסח קטן", הרי שבדוקא גרס תיבת 'אף', כמו שהוא לפנינו במשנה, והוא לשיטתו וכאמור, וכ"כ בשפת אמת כאן ליישב שיטת הרמב"ם.

ואולם יעוין בטורי אבן בגמ' (ובהיא דבריו בן בחדושי הרע"א), שכתב להדיא שבספרים מדויקים לא גרסינן תיבת 'אף', ובאמת קים לן שלעולם יוצאין רק על ששה חדשים, וכשביהמ"ק היה קיים היו יוצאים על אייר במקום על אב, ובזמן שאין ביהמ"ק קיים יוצאים גם על אייר.

---

1 מענין לציין מש"כ בשו"ת חקרי לב מהדו"ב חו"מ ח"ב סי' י"א, שמי שעקר דירתו מירושלים, אין דנין עליו כמי שאבד חזקתו, "לפי מה שאני רואה מנהג פשוט בעיה"ק ירושל"י, שגם בעקר דירתו לא אבד חזקתו, ויש טעם קצת לזה, כיון דקי"ל הכל מעלין לירושלים, ואין הכל מוציאין, א"כ דיינינן לעוקר דירתו מירושלים שהיה לאונסו...", וזה אפילו לשאר ערים אבא".

2 וכן יחזור זה כשיבא משיח צדקנו בב"א, ועי' פרש"י קידושין ס"ט ב' ד"ה עד עמוד הכהן לאורים ותומים, כאדם וכו', דהיינו, שאז תחזור ההוראה לעיה"ק ירושלים, ותחזור ירושלים לכמות שהיתה.

[אגב אורחא מצינו שאלה מיוחדת שהובאה לפני הגאון בעל חקרי לב (מובא בס' משפט הצוואה ח"ב סי' ל"ה א'), אחד בנה בצוואתו שבנו יירש דירתו ואחריו בן בנו וכו' עד עולם ולא יכהו ולא יעבדו, ונתן עלה גזירת גת"ש [נידוי חרם ושמתא], ועשה בן, כדי שבביאת המשיח יהיה לו דירה בירושלים... כותב הצוואה היה המנוח הר"ר ברוך מזרחי ע"ה, זקינם של הגאונים מחכמי ספרד בעל 'פרי הארץ', ובעל 'אדמת קודש', ועל קיום הצוואה חתמו ג' דיינים, ובראשם הג"מ ישראל בנימין, מגדולי ירושלים בתקופתו, ובאגת החק"ל כתב שם, שאם כי לא ראינו צוואה כזאת... ומ"מ גדולי עולם קיימוהו, משמע דס"ל דמהני, ע"ש שהארץ לדון בזח].

3 ונוה לגבי הענין שהוראת שאלת הגזית ויצאת מירושלים, מקרא מפורש הוא בדברים (י"ז ח') "כי יפלא ממך וגו' וקמת ועלית...", וזה הענין המיוחד של סנהדרין, ועליהם נאמר (שם י"א) עפ"י התורה אשר יורוך וגו', ועי' תענית ט"ו א', "מאי הר המוריה. הר שיצא ממנו הוראה לישראל", וכתבו תוס', "והנה נקרא מוריה ע"ש תורה, כדכתיב כי מציון תצא תורה, וכתוב (דברים ל"ג י'), יורו משפטיך לייקב, והוא לשכת הגזית", וכע"ז בס הפרשי"ם, "שבה עמדו הנביאים המוכיחים לישראל" וכע"ז כתב בפי' החרדים על הירושלמי פ"ד דברכות, ועי' בירושלמי שם, שע"כ גם נקרא 'דביר'.

4 שו"ר בשבט הלוי ח"א סי' קכ"ט, שהביא דברי הצל"ח הנ"ל, וכתב עלה, "ואני בעניי תמה ע"ז, הרי מצינו ב"ב כ"א ע"א התקינו שיהיו מלמדי תינוקות בירושלים מאי דרוש וכו', חזינא דדרשינן הא קרא אכל התורה, ואף אח"כ בודאי נשאר ירושלים עיקר בדבר זה, וממנה פנה, וממנה יתד, ויש בה רוב בנין ורוב מנין של חכמי ישראל לשכת הגזית וכו', ובענייני לומד ומלמד י"ל שירושלים עיקר, והשאר טפלים, ולא מיעקר קרא דמציון בכך, אבל קדה"ח וכו', אם יהיו מעברין במקום אחר, א"כ נעקר לענין זה פסוק דמציון מכל וכל".

ולכאו' בצל"ח הלא הקשה לכאו' שייך לומר שיהיה ציון מקום המסויים שממנו בדוקא תצא תורה, וגם לשון עיקר וטפל שכתב ה'מפרש' על הל' קידוה"ח, לכאו' קשה כמו שהקשינו לעיל, דלא מצאנו בשום מקום בפוסקים שיהא עדיפות ב'מסירת התורה' בין מה שנאמר בירושלים לשאר מקומות, והוראת סנהדרין דלשכת הגזית, אין תוקפה גדול יותר כשנאמרה בירושלים מאשר ביבנה ושאר מקומות שגלתה, וכמ"ש לענין רוב מנין ובנין של חכמי ישראל שתלוי בכל המקום במקום שיהיו. וזהו עיקר יסודו של הצל"ח, ועל השאלה מהגמ' ב"ב לכאו' נראה שתירצנו בס"ד לנכון את שיטת הצל"ח לפענ"ד, ואם שגינו אתנו תלין משוגתינו.

5 משגיח דלומזה בליטא (וכפי עדותו של הגרי"ש כהנמן זצ"ל, מרן ה'חפץ חיים' זיע"א, מאד חשק לצרפו לכולל שהחזיק לפני מאה שנה), קודם לכן נמנה עם גדולי תלמידי ישיבת טעלז בראשותם של הגר"א גורדון והגר"ש שקאפ זצ"ל.

6 וע"ע בס'דור הדורות' ערך תנאים' ס' גלילות א', דאזיל ומונה תנאים רבים שנקברו במירון, וראה עוד בקונט' אלה מסעי (שבס' יד אור החיים עמ' ק"ד), בגארת ר' אברהם שמעאל, מחתנו של הגאון החיד"א (ומש"ש שבפתח המערה קבור התנא ר' יצחק, ע"כ צ"ל שבפתח מבחוץ, דהא בב"מ פ"ה א' איתא, שאת ר' יוסי בר"א נכדו של רשב"י, לא יכלו לקבור שם, משום דאיהו לא הוה בצער מערה, וא"כ מאי שנא ר' יצחק. ש"ר שכבר הרגיש בזה בס' 'מסעות ירושלים' עמ' מ"ב בשם בעל 'מנחת אלעזר', שהוסיף לתמוה דב'שער הגלגולים' למהרח"ו זי"ע כתב על מערת רשב"י 'ציון הג' אשר שם' ומונה את ר' יצחק בהדי תרשב"ר' ור"א, וצ"ע).

וראה עוד בס' 'דברי תורה' לבעל מנחת אלעזר, ח"א אות ק"ז, מה שמדקדק מלשון רש"י בב"מ פ"ד ב' "עכברא, שם מקום *שסמוך לעיר*"... שהכוונה סמוך לעיר מירון ששם התגורר (ובקונטרס 'ביאור השיר' להרב מרגליות זצ"ל, עמ' ק"כ, מעתיק מאדרא זוטא שרשב"י עצמו מזכיר את מירון), וע"ש שכ' בשם הגר"י שווארץ זצ"ל בס' פרי תבואה, שר' אלעזר בן מרון, הנזכר במד"ר תולדות, הוא ע"ש מקומו מירון. ומצדד המנמ"א דהוא הוא ר"א בר' שמעון, והיינו לפי מה שדקדק בדש"י הנ"ל (וע"ש שכותב שעיינינו רואות שעכברא סמוך למירון, אך יעיינו בכפתור ופרח פי"א דעכברא מרחק כשעה דרומית למירון, ועי' ב"ב ק"ח ב', "מעשה *במרוני* אחד שהיה בירושלים..", ומפרש רשב"ם, "במרוני, ע"ש מקומו" (וראה בב"ח שם, ראה גם מדרש שמו"ר ר"פ ג'), ובקינות לת"ב, 'איכה שבה חבצלת השרון' מקונן ר"א הקליר על כ"ד משמרות כהונה, ובביאור 'קול ברמה' מביא שיש מפרשים שהכינויים הנזכרים בסוף ב' כית, מכוון לשם מקומות משובחים, הבית הראשון סתיים 'במסדרי מרון, שהכוונה למשמרת יהוריב שמושבה במרון, אך הוא מפרש זאת שהכוונה ע"ש מרידתם. וע"ע בר"ה י"ח א' "מעלות בית מרון"). וראה עוד באריכות ב'קונטרס סיבוב מנוחת ר"א בשב"י' להריא"ז מרגליות זצ"ל, שהארץ טובא בזה.

7 עי' במשכיל לדוד (להגאון ר"ד פארדו זצ"ל), כון ב'באר בשדה' (לדבי מאיר בנימין דאונז זצ"ל), מה שכתבו כאן.

8 ולפי"ז צ"ל דמ"ש בספרי לענין גזל נ"כ, אין הכוונה לגזל ממש, אלא שע"י שהיטה את הדין מפה שהיה נידון אצל הדיינים דתורתינו הקדושה, נמצא שגוזל, לפי מה שהיה צריך להיות בדיני ישראל.

9 כ"ה ב'ספר הזכרון' בפרשתינו כאן (לדבי אברהם בקראט בקאב זצ"ל מגולי ספרד).

10 ובספר הזכרון הנ"ל הניח זה בצ"ע.

ואכן כבר העיר בזה בכלי חמדה כאן, דברש"י במלבים (א', ג' ט'), כתב בענין זה בשינוי לשון, "כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה. משפטים כבד מאד, אם יבוא את הדין מפה שהיה נידון אצל מזה ואחר לזה שלא כדין, איני נענש, אבל ישראל הרויי נענש עליו עונש נפשות, שנא' וקבע את קבעיהם נפש".

ולפי"ז אין מקום לקושיא הנ"ל, דבאמת הנידון על ישראל שדן בין שני עכו"ם, ובזה אין ענין כמו שאם הוא דיין בד' ישראלים. ולענין גזל עכו"ם למ"ד דאסור, כבר עמדו בזה בדברי רש"י אלו, ואכמ"ל.

1 ועיי"ש בכלי חמדה מה שהביא עוד לתרץ בשם 'ספרי דבר דב'.

ובעיקר הדין אי מותר לב"נ ליקח שוחד, ובדברי הרמב"ן הנ"ל, עי' בשו"ת חוות יאיר סי' קל"ו, ובתומים סי' ס' סק"א שציידד לקולא בזה, אחר שכן מנהג העולם, ובמ"ה (מצוה פ"ג אות ה') וכן בשו"ת מהר"ל דסקין (קו"א ס

תשובה ל"מעניינא דמגילתא"

בתשובה לשאלה, במש"כ הרמב"ם (כלי המקדש פ"ג ה"ח), דבן לוי נפסל מלהיות משורר, מעת שיתקלקל קולו מחמת זיקנה, היכן יש רמז לדין זה במגילת איכה.

התשובה היא, מדכתיב באיכה (ה' י"ד), "זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם". דיעוין במלא העומר למהרא"ל צינץ זצ"ל, שעמד לפרש, מדוע חילק הכתוב בזה, דלגבי הזקנים נקט 'משער שבתו', וגבי בחורים נקט 'מנגינתם', וכתב לבאר, דהטעם הוא, לפי שבן לוי נפסל לעבודת השירה מעת שיתקלקל קולו, וכמש"כ הרמב"ם הנ"ל, וכמבואר באמת בחולין (כ"ד א') ד'אין נפסלין אלא בקול' (ועי' גם רש"י סוטה י"ב ב' ד"ה בעל מום), ומעתה, כון דקיי"ל בערכין (י"א ב'), דמשורר ששיער חייב מיתה, הלכך גם כאן חילק הכתוב, דהזקנים שסתמא נפסל קולם, שוב אינם ראויים אלא לשמירת שערים, ועליהם קאמר 'זקנים משער שבתו', אבל בחורים שסתמא קולם ערב, עליהם קאמר, 'ובחורים מנגינתם'.

ותשו"ח לרבים שציינו לנו שכעניין זה כתב בעל הנתיבות בפירושו לאיכה כאן המכונה 'פלגי מים' (ונדפס בספר 'חמשה ספרים נפתחים' על ה' מגילות, וכן בספרו 'אמרי יושר'), "זקנים. פירשו המפרשים, כי הלוים הבחורים היו משוררים, והזקנים היו שערים, וזהו אומרו, מעת [ש]הזקנים משער שבתו ובחורים מנגינתם, מאז שבת משוש לבינו, היות כי נפלה עטרת ראשינו"[11].

תשובה ל"מעניינא דחורבנא"

בתשובה לשאלה, בהא דאיתא בר"ה (י"ח ב'), "שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו", היאך ניתן להוכיח שלא נאמר כן אלא לענין ביהמ"ק הראשון.

איתא באיכ"ר (א' ל"ז), "מצינו שסילוקן של צדיקים קשה לפני הקב"ה יותר ממאה תוכחות חסר שתים שבמשנה תורה, ומחורבן בית המקדש, בתוכחות כתיב (דברים כ"ח ס"ט), והפלא ה' את מכתך, ובחורבן בית המקדש כתיב, ותרד פלאים, אבל בסילוקן של צדיקים כתיב (ישעיה כ"ט י"ד) לכן כה אמר ה' הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא, וכל כך למה, ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר".

הנה מבואר לכאורה במדרש הנ"ל, דמיתתן של צדיקים שקולה *יותר* מחורבן בית המקדש, וכבר עמדו רבים במה שנראה לכאורה כסתירה, דאילו בגמ' ר"ה הנ"ל מבואר דשוה מיתתן של צדיקים כחורבן ביהמ"ק, אבל לא יותר מכך.

ועי' מש"כ בזה השלה"ק (מס' תענית, תורה אור, דרוש להספד וכו', אות קל"ה), "...ואין זה סותר למה שאמרו לעיל 'שקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו', ובמדרש זה משמע שהוא ביותר, כי הנה הצדיק הוא כן בית המקדש ממש, כמו שכתוב 'ושכנתי בתוכם', כי הנה היו שני מקדשות שחרבו, וכל אחד הוסיף יגון ואנחה, כי לאחר חרבן בית שני נסתלקה השכינה ביותר למעלה למעלה, ואין לנו אלא התורה הזאת, וסילוק הצדיק הוא חרבן שלישי".

ונראה בביאור דברי השל"ה, דמה שאמרו ששקולה מיתת צדיקים כשריפת ביהמ"ק, היינו דוקא כלפי ביהמ"ק הראשון, שעדיין לא נסתלקה שכינה לגמרי, אבל לאחר מכן בחורבן בית שני, כבר נסתלקה השכינה ביותר, וא"כ משמע דכשאמרו במדרש דשקולה מיתת צדיקים *יותר* מחורבן ביהמ"ק, היינו כלפי בית שני, דאחר שגם נחרב בית שני, דאין לנו שיור, מלבד הצדיקים, בזה שקולה מיתתן יותר מחורבן ביהמ"ק, דהיינו יותר מחורבן בית שני ג"כ, דאם בבית שני נסתלקה השכינה ביותר, הרי שעם סילוקן של צדיקים לאחר חורבן בית שני כבר לנו הדבר יותר מחורבן בית שני.

ועל דרך זו מצינו דברים מפורשים יותר בספר אפיקי יהודה (להגר"ל הלוי עד"ל זצ"ל מק"ק סלונים, וממקורבי הגר"א ועוד, ח"ב דרוש ל"א, נחל דמעה, ערבי נחל אות ז'), "וביומי חרפי שמעתי מפי הגאון החסיד מוהר"ר מרדכי זאב האב"ד דק"ק לבוב יצ"ו (כפי הנראה הוא אביו דבעל הישועות יעקב זצ"ל), לאיישב הסתירה הנזכרת, והוא למה שידענו (עי' יומא כ"א ב'), כי בבית שני חסרו חמשה דברים מנה שהיה בבית ראשון, הגדולה שבכולם היא השראת שכינה, שלא היתה, רק בבית ראשון, ולא בבית שני, ונמצינו לפי"ז כי הבית הראשון מתואר בשם 'בית אלקינו', לא כן הבית השני שוב אינו מתואר רק 'בית המקדש' [ועי' דרוש שם לבאר זה], העירותי גם אני בזה], וא"כ אין בדבריהם סתירה, כי במסכת ר"ה (שם) אמרו, שקולה מיתת צדיקים כשרפת 'בית אלקינו', והוא הבית הראשון, אשר תארו 'בית המקדש' לבד, לא 'בית אלקים', קשה מיתת צדיקים יותר ממנו, ודפח"ח"[12].

תשובה ל"מעניינא דתענית"

בתשובה לשאלה, היכן מצינו שגם בזמן שביהמ"ק קיים, שייך תענית ט' באב.

התשובה היא, בבית שני. דהנה איתא במתני' דר"ה (י"ח א'), "על ששה חדשים השלוחין יוצאין, על ניסן מפני הפסח, *על אב מפני התענית*, ...וכשהיה בית המקדש קיים יוצאין אף על אייר מפני פסח קטן".

יוצאים אף על אב, אבל לא משום התענית, אלא משום יו"ט, וכדכתיב ד'היו לששון ולשמחה', ואף שם לא היו כי"ט ממש, מ"מ איכא נפקותא לענין שאסורים בהספד ותענית (וכדפרש"י בגמ' ע"ב כאן ד"ה יהיו).

אלא שבטורי אבן כתב לשיטתו, דמפני סיבה זו לא היו השלוחין יוצאים, כיון שאין זה י"ט ממש, ובאמת לעולם רק על שבה חדשים יצאו. ועוד דחה בטורי אבן, דאם יצאו על אב כדי להודיע שלא יעשו הספד ותענית, א"כ גם על תמוז וטבת היה להם לצאת. ואמנם נראה דיש לדחות וליישב, שכבר נכלל זה במה שתירצו בגמ' לענין התענית, דה"ק, דכשם דגבי התענית חמיר ל' באב מפני הצרות שהוכפלו בו, שלכן רק על אב יצאו, א"כ כמו"כ לאידך גיסא, חמיר לן בהא בהספד והתענית כשנתפך לששון ושמחה, ועל דרך מאמרם דמרובה מידה טובה ממידת פרענות.

14 ולענין אם גם בני ירושלים צמו, הנה מבואר בזכריה שם שהכהנים לא ידעו להשיב על שאלתם שלו בית הגולה, ומשמע שגם הם נסתפקו בזה עד שהוצרכו לנבואה, והגם שעיקר הספק היה רק לבני הגולה, וכמבואר במפרשים שהם היו מקטני אמנה, שהיתן ולא האמינו שיושלם בנין הבית וכו', לא כן בני ירושלים שראו את הבנין בהיכנותו, מ"מ אם היה פשוט לבני ירושלים שאין צורך בצום, מפני מה לא ידעו להשיב ולמה הוצרכו לנבואה לשם כך, ועי' עוד להלן.

ותשו"ח להר' א.י. לוריא שליט"א, שציין לנו להמבואר להדיא באיכ"ר (ד' כ"ב), "קלים היו רודפינו מנשרי שמים, טרכינום שחיק עצמות, ילדה אשתו בליל תשעה באב, והיו כל ישראל אבלים...", עיי"ש כל הענין, ומבואר שהיו מתענים בת"ב, זה היה בימי היוונים קודם חורבן בית שני.

וכיהודה ועוד לקרא נציין מה שהעירנו הר' מ. דיין שליט"א למש"כ בספר משמיע ישועה להר"י אברבנאל (דפוס אופנבך תקכ"ז, דף צ"ד ע"ב, ד"ה אמנם), שמביא עדות שהיו מתענים התעניות גם בירושלים בזמן בית שני, אשר מזה מוכח שכל הנבואה שהיפכו אלו הימים לשמחה, היינו לעתיד לבוא.

15 והנה בפסוקים לא נזכר כלל שצמו בב' שנים אלו שכבר היה הבית בנוי, דבפסוק ג' הנ"ל נזכר רק "זה כמה שנים", ולהלן שם פסוק ח' במה שהשיבם הקב"ה, נאמר "וזה שבעים שנה הצום צמתני אני", והיה מקום לומר, דמזה שהזכיר הכתוב רק 'שבעים שנה', יש לדקדק שאכן בב' שנים אלו שהיה הבית כבר בנוי, באמת פסקו מלצום, שכן אם צמו גם בב' שנים אלו, היה להכתוב לומר שצמו 'שבעים ושתים שנה'.

ואולם לא מסתבר לומר שפסקו מלצום בסתם, ורק לאחר ב' שנים נזכרו לשאול אם נכון הדבר.

ואכן יעויין באבן עזרא שם שעמד בזה, וכתב להדיא שגם באותם ב' שנים שהיה כבר בנוי הבית, מ"מ צמו, "הזכיר זה שבעים שנה, לא חשש להזכיר שתים שנים נוספות, אז אחת, כי בשנת שתים לדריוש המלך שלמו לחרבות ירושלם בשנים שנה, וזו הנבואה היתה בשנת ארבע, ומקצת מן השלישית נכנסה כאשר שלמו השבעים, ובנבואה הזאת כבר נכנסה קצת מן הרביעית, על כן לא דקדק כל כך בחשבון שבעים, כי קרוב הוא".

גם י"ל, דמה שהזכיר הקב"ה שהם שבעים שנה של צום, היינו כלפי האמת מה שהיו צריכים להתענות, וא"כ כלפי שם שהתענו בני הגולה בטעות, וטעות זו היתה בה מחמת שהיו קטני אמנה וכנ"ל, ואין מקום להזכיר מה שצמו בטעות.

ובפרט למה שכתבו המפרשים בזכריה שם (עי' במצוד"ד פסוק ח'), שעיקר תשובת ה' היתה לכלי בני ירושלים, ולא הפנה את תשובתו לבני הגולה, והם יתכן ופסקו מלצום כבר כשנגמר בנין הבית, שזה היה באמת בתום שבעים שנה (והיינו שמזה יהא מוכח קצת, שבאמת לא צמו בני ירושלים באותם ב' שנים. ואולם באבן עזרא שם פירש שתשובת ה' היתה מופנית גם כלפי בני בבל, ולשיטתו פירש שפיר דמה שהזהיר בפסוק 'שבעים שנה' היינו לאו בדוקא רכ"ל).

17 ואכן במג"א תקנ"ב סק"א כתב ליתן טעם להרבות בסעודה ראשונה בערב ת"ב, דברמ"א שם כתב הטעם לנהוג כן, "כדי שלא יזיק להם התענית", אבל במג"א כתב, "ולי נראה טעם אחר, מפני שבזמן בית שני היה ר"ט ב', והיה מרבין בסעודה, אף עכשיו לא זזו ממנה, להיות לזכרון שיהפך ב"ב לששון ולשמחה".

ומבואר שאין קרבן בין הדברים, שיתכן ומצד אחד יצומו בת"ב בזה"ז, ומאידך יעשו זכר ליו"ט של ביהמ"ק השני, ולפי"ז ניחא גם אם נאמר שהיו קורין במגילת איכה בזמן בית שני, דאפילו שהיה מחד גיסא כששון ושמחה, אבל מאידך היו קורין איכה זכר למקדש ראשון, ויש ליתן טעם בדבר, שהרי באמת לא זכו להשראת השכינה בבית שני, כמו שהיה בבית ראשון, וכמובאר בעזרא ג' י"ב, ובירושא ס"א ב'.

18 **בענין בן כמה היה לוט בעת מיתת אביו,** הדבר תלוי במחלוקת גדולה בהבדלי השנים בין הרן לאברהם ונחור. שבסנהדרין ס"ב ב' איתא, שהפרש השנים שבין לידת בני תרח הוא שנה, שכל אחד היה גדול מאחיו שאחריו בשנה, אלא שהגמ' אינה פושטת אם הרן היה גדול מאברהם, או שאברהם היה האח הגדול. ואיתא בב"ר ל"ח י"ד להדיא, שאברהם היה גדול הבנים והיה גדול מנחור בשנה ובשנתיים מהרן.

וכתב הרמב"ן בראשית כ"א כ"ח ד"ה ועוד חקרנו, שאברהם ונחור היו בנים הגדולים של תרח, שנולדו עוד בעבר הנהר, בעיר חרן, והלך תרח עם אברהם מחרן לאור כשדים [ואילו נחור נשאר בחרן – עיר נחור, כמפורש בקרא (שם כ"ד י'), "...וַיֵּלֶךְ אֶל אֲרַם נַהֲרַיִם אֶל עִיר נָחוֹר"], וכאשר הגיעו לאור כשדים, נולד לתרח בן נוסף, אח הרן בנו הקטן.

אכן בספר הישר פרשת נח הביא, שתרח ילד את הרן ונחור כשהיה בן ל"ח שנים, ורק לאחר ל"ב שנים נוספות, כשהיה בן ע' שנה, נשא אשה נוספת, את אמתלאי בת כרנבוי, והיא ילדה לו את אברהם (וע"ע בסדה"ד א' תתק"ד – תתקמ"ח).

[ובעצם החלוקה בין בני תרח, שלא כולם נולדו מאשה אחת, מאמתלאי, כן הוא דעת רש"י בבראשית כ' ל"ב, שהרן נולד מאם אחרת, וזה מה שאברהם אמר על שרה (שם), "וְגַם אֲמָנָה אֲחֹתִי בַּת אָבִי הִוא אַךְ לֹא בַּת אִמִּי וַתְּהִי לִי לְאִשָּׁה", וע"ע בפירושו לסנהדרין נ"ח א' ד"ה מן האב. ולענין שיטת רש"י מי היתה אמו של נחור, האם אמתלאי או אשתו האחרת של תרח, לא מצאתי].

והנה לפי הגמ' בסנהדרין והב"ר, שאף אם הרן היה אחיו הצעיר של אברהם, מ"מ היה צעיר מבנו הבנתיים, וכשהיה בן שש הוליד את מלכה, שנולדה כשהיה בן שבע, ואת יסכה זו שרה, לד כשהיה בן שמונה, ובאותה השעה היה אברהם בן עשר שנים (ועל כן ההפרש בגיל בין אברהם לשרה, הוא עשר שנים), וכדאיתא בפרש"י על המדרש שם, ובאותה העת עדיין לא נולד לוט, שהרי חשבון השנים במדרש ובגמ' הוא, רק לילדת יסכה ומלכה, ובע"כ שלוט נולד מאוחר יותר, נמצא שלוט היה צעיר מאברהם לכה"פ בעשר שנים, שהיה אחיה הצעיר של שרה.

תשובה ל"כתב חידה"

מי אני: "לוט [בן הרן]".

דמות הקשורה: "וַיֹּאמֶר ה' אֲלֵי אַל תְּצַר אֶת מוֹאָב וְאַל תִּתְגָּר בָּם מִלְחָמָה כִּי לֹא אֶתֵּן לְךָ מֵאַרְצוֹ יְרֻשָּׁה כִּי לִבְנֵי **לוֹט** נָתַתִּי אֶת עָר יְרֻשָּׁה". דברים ב' ט'.

כשאבי חפץ את אחיו לאבד – שכאשר הרן אביו לוט חפץ לאבד את אברם אחיו, היה כדלהלן.

שהרן היה אביו של לוט ואחיו של אברם, מפורש בקרא (בראשית י"א כ"ז), "וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת תֶּרַח תֶּרַח הוֹלִיד אֶת אַבְרָם אֶת נָחוֹר וְאֶת הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת לוֹט".

והרן חפץ לאבד את אברם אחיו, שהיה זה שהבעיר את האש לשורפו בכבשן האש, כדאיתא ברוקח (סר"פ נח, עמ' קכ"ז, וכעי"ז הובא בפירושי התורה לבעלי התוס' שם עמ' רצ"ה), "על פני תרח אביו... וזה למה מת על מעשה כשדים, שהיה אברהם משבר אלילי תרח, ונתקנאו בו והשליכו לכבשן האש, והרן עומד והבעיר האש ולו[ה]טה אותו השלהבת", וכעי"ז איתא במדרש לקח טוב עמ' ע'.

איברא, שיש לציין לדעת חז"ל בב"ר ל"ח י"ג, שלאחר שאברם התוכח עם נמרוד ונמרוד ציוה לזורקו לכבשן האש, "ויבא אלוה שאתה משתחוה לו ויציל הימנו", איתא במדרש, "הוה תמן הרן, קאים פלוג, אמר מה נפשך, אם נצח אברהם אנא אמר מן דאברהם אנא, ואם נצח נמרוד אנא אמר דנמרוד אנא, כיון שירד אברהם לכבשן האש וניצול, אמרין ליה דמאן את, אמר להון מן אברהם אנא, נטלוהו והשליכוהו לאור ונחמרו בני מעיו, ויצא ומת על פני תרח אביו..", וע"ע בתרגו"י שם ועוד הרבה במדרשים וברבותינו הראשונים, והארכנו בזה במקו"א.

נשארתי בעולם יתום ובודד – שלאחר שהרן ביקש לאבד את אברם אחיו, לבסוף מת ואבד, ובאותה שעה נשאר לוט בעולם יתום ובודד.

שלאחר מיתתו של הרן נשאר לוט בעולם יתום ובודד, כפשטות לשון המקרא (בראשית י"א כ"ח – ל"א), "וַיָּמָת הָרָן עַל פְּנֵי תֶרַח אָבִיו בְּאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ בְּאוּר כַּשְּׂדִּים... וַיִּקַּח תֶּרַח אֶת אַבְרָם בְּנוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן הָרָן בֶּן בְּנוֹ וְאֶת שָׂרַי כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אִתָּם מֵאוּר כַּשְּׂדִּים לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ עַד חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם", שתרח לקחו עמו מפני מצבו, וכן אח"כ, כשתרח נשאר בחרן, לקחו אברם עמו יחדיו, כמפורש בקרא (שם י"ב ד'), "וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו ה' וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן חֲמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן".

ובענין בן כמה היה לוט בעת מיתת אביו, עיין בהערה[18].

ובענין אמו של לוט, אשתו של הרן, עיין בהערה[19].

לתפקיד חשוב נתמניתי – שלוט נתמנה להיות ראש הדיינים בסדום.

שלוט נתמנה לראש הדיינים בסדום, שאיתא בב"ר נ' ג', "חמשה[20] ראשי דיינים היו בסדום, קץ שקר, ורב שקר, רב מססידין, רב נבל, וקלא פנדר", ועליהם מינו את לוט ממונה, "לוט היה ארכי הדיינים [גדול הדיינים – רש"י] שבכולן".

וע"ע בפרדר"א ס"ה, שכתב ש"מינוהו עליהם", וברש"י בראשית י"ט א' כתב, שמינוהו שופט.

ובנותן טעם להביא בזה את המשך דברי המדרש הנ"ל על מינויו של לוט כראש הדיינים, להבין מה היה סמכותו ומעמדו, "בשעה שהיה אומר להם דברים שהם ערבים להם, הן אומרים לו, שא הלאה, סק לעיל, ובשעה שהיה אומר להם דברים שאין ערבים להם, היו אומרים לו, האחד בא לגור וישפוט שפוט". וזה דרכם של הרשעים בכל הדורות, וכדברי הרמב"ן בראשית ב' ג', "הוו זהירין ברשות, שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן, נראין כאוהבין בשעת הנאתן, ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו".

ויומיים בו לא החזקתי – שלוט לא החזיק יומיים בתפקידו זה של ראש הדיינים בסדום.

שלוט נתמנה להיות ראש הדיינים בסדום באותו יום שבאו אליו המלאכים, שלמחרתו הפכו את סדום, כפי שדרשו חז"ל בב"ר נ' ג', את הפסוק (בראשית י"ט א'), "וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעֶרֶב וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר סְדֹם וַיַּרְא לוֹט וַיָּקָם לִקְרָאתָם וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה", מהו 'ולוט יושב בשער סדם', "ולוט יושב, שב כתיב, אותו היום מינוהו ארכי דיינים...", בכפרש"י, וביאר בשפ"ח, שישיבתו על תפקידו זה היתה חסרה עד ליום זה, שרק באותו היום נתמנה.

ועוד באותו הלילה, טרם עלה השחר, מילטוהו המלאכים מהעיר עם אשתו ובנותיו, עד שבזריחה הם כבר היו בצֹעַר, ומיד אח"כ החל ה' להמטיר על סדם ועמרה, וכמפורש בקרא (שם י"ז וכ"ג – כ"ה), "וַיּוֹצִאוּ הַשָּׁחַר עָלָה וַיְאִיצוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט לֵאמֹר קוּם קַח אֶת אִשְׁתְּךָ וְאֶת שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת פֶּן תִּסָּפֶה בַּעֲוֹן הָעִיר... הַשֶّמֶשׁ יָצָא עַל הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צֹעַרָה. וַה' הִמְטִיר עַל סְדֹם וְעַל עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמָיִם. וַיַּהֲפֹךְ אֶת הֶעָרִים הָאֵל וְאֶת כָּל הַכִּכָּר וְאֵת כָּל יֹשְׁבֵי הֶעָרִים וְצֶמַח הָאֲדָמָה" (עי' פסחים ע"א ב', ב"ר נ' י' וע"ע ילקוט וירא ס"ד אות ע"ב וע"ג), נמצא שלא החזיק לוט יומיים בתפקידו זה של ראש הדיינים בסדום, אלא בקושי יום אחד.

ממהצות שעשיתי באפילה – שלוט הכניס אורחים בחושך ואפילה.

שלוט הכניס אורחים בחושך ובאפילה, כדאיתא בפרדר"א ס"ה (וכעי"ז הובא בילקוט וירא פ"ד), שכאשר לוט פרש מאברהם והלך להתגורר בסדום, נשארו לו המעשים טובים שלמד מאברהם, והמשיך בהנהגתו של אברהם אבינו בהכנסת אורחים אף בסדום, "כיון שהכריזו אנשי סדום ואמרו, כל מי שהוא מחזיק ידו בפת לחם לעני ולאביון ישרף באש, היה מתירא מלעשות ביום ועשה בלילה".

לנביאות זכיתי ואף להצלה – שבזכות אותן מצוות שעשה לוט בחושך ואפילה, זכה לנבואה ואף להנצל מהפיכת סדום.

שלוט זכה לנבואה ולהצלתו בזכות מעשיו אלו שעשה בחושך ואפילה, כדאיתא ב'אלפא ביתא דבן סירא' (הובא באוצה"מ עמוד 37), אות ז', "ז'. זרוק לחמך על אפי מים [ויבשתא], ואת משכח ליה בסוף יומיא. לעולם יהי שלחנך פרוס לכל מי שיבא, ותהא ראוי שתשרה שכינה עליך, ואם תתמה הסתכל באותו זקן ששמו מיכה שאמרו עליו שהוא עובד ע"ז, ובשביל שהיה שולחנו פרוס לכל בני אדם, זכה והחייהו הקב"ה כשיצאו ישראל ממצרים, לפי שכבר עמו מת והחייהו משה, ואף זכה לנבואה שנאמר ויהי דבר ה' אל הנביא אשר השיבו. ואף לוט, בשביל שהיה מקיים אש"ל, זכה לנבואה ונמלט מהפיכת סדום. מאי אש"ל, סימן א'כילה ש'תיה ל'יה. ויש אומרים ל'ינה לכל מי שיבא".

אכן יש לציין לדברי הב"ר נ"א ו', שהצלתו של לוט היתה בזכות שה' זכר לו את שתיקתו, שלא גילה ששרה היא אשתו של אברהם ולא אחותו, ועי"ש עוד א"א, והובא בילקוט וירא פ"ד, אות ע"ה, שניצל בזכותו של אברהם אבינו.

---

15 והנה בפסוקים לא נזכר כלל שצמו בב' שנים אלו שכבר היה הבית בנוי, דבפסוק ג' הנ"ל נזכר רק "זה כמה שנים", ולהלן שם פסוק ח' במה שהשיבם הקב"ה, נאמר "וזה שבעים שנה הצום צמתני אני", והיה מקום לומר, דמזה שהזכיר הכתוב רק 'שבעים שנה', יש לדקדק שאכן בב' שנים אלו שהיה הבית כבר בנוי, באמת פסקו מלצום, שכן אם צמו גם בב' שנים אלו, היה להכתוב לומר שצמו 'שבעים ושתים שנה'.

ואולם לא מסתבר לומר שפסקו מלצום בסתם, ורק לאחר ב' שנים נזכרו לשאול אם נכון הדבר.

ואכן יעויין באבן עזרא שם שעמד בזה, וכתב להדיא שגם באותם ב' שנים שהיה כבר בנוי הבית, מ"מ צמו, "הזכיר זה שבעים שנה, לא חשש להזכיר שתים שנים נוספות, אז אחת, כי בשנת שתים לדריוש המלך שלמו לחרבות ירושלם בשנים שנה, וזו הנבואה היתה בשנת ארבע, ומקצת מן השלישית נכנסה כאשר שלמו השבעים, ובנבואה הזאת כבר נכנסה קצת מן הרביעית, על כן לא דקדק כל כך בחשבון שבעים, כי קרוב הוא".

גם י"ל, דמה שהזכיר הקב"ה שהם שבעים שנה של צום, היינו כלפי האמת מה שהיו צריכים להתענות, וא"כ כלפי שם שהתענו בני הגולה בטעות, וטעות זו היתה בה מחמת שהיו קטני אמנה וכנ"ל, ואין מקום להזכיר מה שצמו בטעות.

16 ראה בדברי הרב, שבסוף הגהות על הרמב"ם בשם 'מעט צרי', מאת נכדו זצ"ל, בהגהותיו לפ"ב הל' מלכים, שכתב, דב"מדרש איכה"[16] משמע, דבימי בית שני, הגם שהיה כ' באב לששון ושמחה, ולא התענו כלל, מ"מ היו קורין מגילת איכה"[17].

תשובה ל"מעניינא דחורבנא"

בתשובה לשאלה, בהא דאיתא בר"ה (י"ח ב'), "שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו", היאך ניתן להוכיח שלא נאמר כן אלא לענין ביהמ"ק הראשון.

איתא באיכ"ר (א' ל"ז), "מצינו שסילוקן של צדיקים קשה לפני הקב"ה יותר ממאה תוכחות חסר שתים שבמשנה תורה, ומחורבן בית המקדש, בתוכחות כתיב (דברים כ"ח ס"ט), והפלא ה' את מכתך, ובחורבן בית המקדש כתיב, ותרד פלאים, אבל בסילוקן של צדיקים כתיב (ישעיה כ"ט י"ד) לכן כה אמר ה' הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא, וכל כך למה, ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר".

הנה מבואר לכאורה במדרש הנ"ל, דמיתתן של צדיקים שקולה *יותר* מחורבן בית המקדש, וכבר עמדו רבים במה שנראה לכאורה כסתירה, דאילו בגמ' ר"ה הנ"ל מבואר דשוה מיתתן של צדיקים כחורבן ביהמ"ק, אבל לא יותר מכך.

ועי' מש"כ בזה השלה"ק (מס' תענית, תורה אור, דרוש להספד וכו', אות קל"ה), "...ואין זה סותר למה שאמרו לעיל 'שקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו', ובמדרש זה משמע שהוא ביותר, כי הנה הצדיק הוא כן בית המקדש ממש, כמו שכתוב 'ושכנתי בתוכם', כי הנה היו שני מקדשות שחרבו, וכל אחד הוסיף יגון ואנחה, כי לאחר חרבן בית שני נסתלקה השכינה ביותר למעלה למעלה, ואין לנו אלא התורה הזאת, וסילוק הצדיק הוא חרבן שלישי".

ונראה בביאור דברי השל"ה, דמה שאמרו ששקולה מיתת צדיקים כשריפת ביהמ"ק, היינו דוקא כלפי ביהמ"ק הראשון, שעדיין לא נסתלקה שכינה לגמרי, אבל לאחר מכן בחורבן בית שני, כבר נסתלקה השכינה ביותר, וא"כ משמע דכשאמרו במדרש דשקולה מיתת צדיקים *יותר* מחורבן ביהמ"ק, היינו כלפי בית שני, דאחר שגם נחרב בית שני, דאין לנו שיור, מלבד הצדיקים, בזה שקולה מיתתן יותר מחורבן ביהמ"ק, דהיינו יותר מחורבן בית שני ג"כ, דאם בבית שני נסתלקה השכינה ביותר, הרי שעם סילוקן של צדיקים לאחר חורבן בית שני כבר לנו הדבר יותר מחורבן בית שני.

ועל דרך זו מצינו דברים מפורשים יותר בספר אפיקי יהודה (להגר"ל הלוי עד"ל זצ"ל מק"ק סלונים, וממקורבי הגר"א ועוד, ח"ב דרוש ל"א, נחל דמעה, ערבי נחל אות ז'), "וביומי חרפי שמעתי מפי הגאון החסיד מוהר"ר מרדכי זאב האב"ד דק"ק לבוב יצ"ו (כפי הנראה הוא אביו דבעל הישועות יעקב זצ"ל), לאיישב הסתירה הנזכרת, והוא למה שידענו (עי' יומא כ"א ב'), כי בבית שני חסרו חמשה דברים מנה שהיה בבית ראשון, הגדולה שבכולם היא השראת שכינה, שלא היתה, רק בבית ראשון, ולא בבית שני, ונמצינו לפי"ז כי הבית הראשון מתואר בשם 'בית אלקינו', לא כן הבית השני שוב אינו מתואר רק 'בית המקדש' [ועי' דרוש שם לבאר זה], העירותי גם אני בזה], וא"כ אין בדבריהם סתירה, כי במסכת ר"ה (שם) אמרו, שקולה מיתת צדיקים כשרפת 'בית אלקינו', והוא הבית הראשון, אשר תארו 'בית המקדש' לבד, לא 'בית אלקים', קשה מיתת צדיקים יותר ממנו, ודפח"ח"[12].

תשובה ל"מעניינא דתענית"

בתשובה לשאלה, היכן מצינו שגם בזמן שביהמ"ק קיים, שייך תענית ט' באב.

התשובה היא, בבית שני. דהנה איתא במתני' דר"ה (י"ח א'), "על ששה חדשים השלוחין יוצאין, על ניסן מפני הפסח, *על אב מפני התענית*, ...וכשהיה בית המקדש קיים יוצאין אף על אייר מפני פסח קטן".

סיפור ושאלה בציר

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם רש"י.

מעמד 'דרשת שבת שובה' ברוב קהילות ישראל, הינו מעמד חשוב בו אדירי התורה וארזי הלבנון, רבני הקהילות ובתי הכנסיות, מעוררים את הציבור לשוב בתשובה שלימה לפני ה', כדי שבבוא היום הקדוש, הם יהיו ברי קיבול לזכות ל'סלחתי כדבריך'.

אם ברוב ימות השנה נוהגים רבים מהרבנים לאחוז בפלך השתיקה, שלא לזעזוע כנגד כל דבר ודבר, כמסורת שקיבלו מרבותיהם, אלא כך מעוררים את הציבור ב'עשה טוב', על חשיבות קביעות עיתים לתורה ותפילה בזמנה והרחקה מכל דבר רע, במעמד זה של 'דרשת שבת שובה', רבים הם מראשי הזעם, מרגן ורבנן, הנושאים דברים חשובים ונרגשים העומדים על נפש האומה היהודית, ובמעמדות אלו הם מבצרים ומחזקים את הציבור, שלא נלחות אחד כל אותם נסיונות שיש בכל דור ודור, כאשר הם מתריעים וזועקים על הפרצות החמורות בחומות הדת, אשר פעמים רבות המון העם אינו מבין ואין דת אין חומרתן ובעייתן ודחיונן, ורק 'עיני העדה', אותם אלו שה' שתלן בלבל כל דור, להנהיג את ישראל עד ביאת גואל צדק, מראים לנו את הדרך אשר נלך בה והמעשה אשר נעשה.

כל רב ומנהיג זוכה בימים אלו לסייעתא דשמיא מיוחדת, על מה לעורר את הציבור, ובאיזה אופן לעשות זאת, כדי שדבריו היוצאים מן הלב יכנסו אל הלבבות ויקרבום לאביהם שבשמים. ימי חודש האלול שחלפו, יחד עם ימי הדין וחלק מעשרת ימי התשובה, פותחים את הלבבות שבאים לשמוע ולקבל, ועל כן זה העת הראוי להשמיע ברמה את דעת התורה, ולהזהיר גדולים על הקטנים מכל פירצה ונפילה.

דבר פשוט הוא, שרבים הם הרבנים שבכל פעם שרואים פירצה או נפילה, דבר שצריך לעורר עליו ולזעוק ולהריע אזהותיו, הם מעלים את הדברים עלי גליון, ולקראת הגיע עת הגאולה, מזמן דרשת שבת תשובה, הם נושאים תפילה מעומק לבם לה', שיחון אותם בעצה טובה ונכונה, בבדיקת כל הדברים הטעונים חיזוק וזעקה, וחישוב שכר מצוה כנגד מצוה, על מה כדאי וראוי לעורר את הציבור, מהי פירצה שאסור לשתוק עליה עד השנה הבאה, בה חלילה ישבר כל הסכר ולא יהיה ניתן כלל לעוצרו, ומה ניתן לדחות לשנה שלאחריה או לכל הזדמנות אחרת.

מאז ימי חול המועד סוכות האשתקד, ובמיוחד ביום שמחת תורה, בו מתרבת ומתחזקת השמחה והששון בבתי ישראל ובהיכלי הקודש, ראה הגאון רבי שמחה וויטקוקער שליט"א, מרא דאתרא דישוב בני התורה', שבימים אלו מוצא לו בישובם ובקהילתם השטן שהוא מלאך המות, מקום להתגדר בה, המרחקים ההלכתיים שצריכים להשמר, אינם ברורים דיו, ולצערו הרב, ישנם כאלו הנקראים בני תורה, ואכן הוגים בתורה רוב ימיהם, ובכל זאת אינם רגישים דיי לתערובת המסוכנת הגורמת לסילוק שכינה, ורואים את הדברים כחומרא בעלמא, שאין לה מקום וענין.

במיוחד בבית הכנסת בו מתפלל המרא דאתרא, אשר רבים מבני המקום קבעו בו את משכנם לתורה ותפילה, שגם כאשר המרא דאתרא טרח טרחה מרובה עם בני ביתו, להניח ספסלים ושולחנות בכל מיני מקומות, שישמשו כתריס מפני הפורענות, היו רבים שלא רק הרימו גבה על 'חומרותיו היתרות' של המרא דאתרא, אלא אף באו בטענות ומענות, שהשביתו מבני ביתם את השמחה בימים המסוגלים לשמחה, אלא ששכחו שלא מדובר רק במציאות יצר הרע, אלא המכשולות מצויים ונמצאים בימי השמחה, ועל כך נפסק בשו"ע (אורח"ח סי' תצ"ב), שמי שהיכולת בידו עליו להתענות אחר כך 'בה"ב', או לכה"פ לומר את הסליחות שנסדרו לימים אלו, דבר המקובל בכל קהילת בני תורה.

כשהמרא דאתרא ניסה לעורר את הציבור שאכן צריך לדאוג שבני ביתם יוכלו לבוא ולשמוח בשמחת התורה, שכרם של חלקינו בתורה הם שלהם ובזכותם, אלא שיש להשקיע עבור כך ממון כדי להרחיב את 'עזרת הנשים', לא נמצא מי שירים את נדבת ליבו למטרה חשובה זו, והדבר לא עניין את הציבור, אלא רק כשעשה המרא דאתרא את פעולותיו להציל את הקהילה מעבירה, פתאום זה הפך להיות לענין ציבורי מדובר, וכולם שכחו את עבודתם בימים אלו, לפרק את הסוכה ושאר עיניניה הדחופים, ועמדו ודיברו ושוחחו על כך.

כבר בימים אלו הבין המרא דאתרא, שדרשתו בשבת תשובה תהיה ככל הנראה אודות פריצה זו, שלמרות הייתה לכאורה פרצה קטנה, יש בה חשש רב שתהרוס את כל הקדושה בקהילה, עד כדי אסונות רוחניים חמורים חלילה.

קרוב לשנה היה לו למרא דאתרא להכין את דרשתו עד למעמד 'דרשת שבת שובה', ניכר היה במערכה שבנה ובדברים שדיבר, עד כמה הענין חשוב ונוגע לליבו, והוא ראה בה פירצה חמורה בחומת הדת, בשביעל כך הזכיר בדרשתו את ההסטוריה של העולם וכלל ישראל מאז היותו לעם.

תחילת דרשתו היתה, שמאז בריאת העולם, כשברא הקב"ה את השטן הוא מלאך המות, יעד לו את תפקידו לעורר את רעת האדם, שכל יצר מחשבותיו בלבו רק רע כל היום, ואכן אותו זקן וכסיל מצליח בזה במעשיו, עד שנתכנה בתואר 'מלך', על מלכותו שהכל נשמעים לו ועושים את דבריו, שמהם כל הרוע והחשתחה שבעולם.

אברהם היה הראשון שהאמין בה' והרים את נס המרד במלכותו של אותו זקן וכסיל, שכבר באותם ימים היה בן קרוב לאלפיים שנה, ולא בכחל ונרתעו מכוחו הגדול אל שלוחו של השטן, המלך נמרוד, שאף עשה עצמו כאליל, ואמר שברא את העולם ומלואו, ובזכות קצר עמו הוכיח לו אברהם שאין בדבריו כל שחר, וכל אמונתו היא בהבל וריק, ובאל לא יעזור, עד שלבסוף ניפץ את כל אלילי תרח אביו ועשה מהם ומעובדיהם לעג וקלס בעיני כל העמים, ובהשלכתו אל כבשן האש באור כשדים, זכה לקדש שם שמים ברבים, שיכירו וידעו כל יושבי תבל, שרק להקב"ה תכרע כל ברך ותשבע כל לשון.

יצחק, בנו של אברהם אשר בו יקרא זרעו, גם הוא המשיך במעשי אביו, לקרוא תיגר על מלכותו של הזקן והכסיל, כך גם חינך את יעקב בנו, שזכה להמשיך בה עד שנקרא 'איש תם', וממנו הוקם בית ישראל, י"ב שבטי קה, שהלכו בדרכיו ונלחמו ביצרם, וכבשוהו תחת ידם, והיו מהיחידים בעולם שקיימו את המצוות והפיצו את האמונה הטהורה בבורא העולם.

מלחמה זו במלך הכסיל, השתנתה במעמד הר סיני, כשקיבלו ישראל את התורה, אשר מלבד כל מעלותיה, עוד משמשת כ'תבלין' ליצר, כח נוגדני העוזר ומסייע בידם להתגבר עליו, ליטול ממנו את חרבו וללחום בה מלחמתה של תורה, עד אשר כל ה'חדוותא דשמיא' כחה מאותו יצר שכולו רק רעה אחד רעה כל היום.

כנגד מצב זה לא יכל היצר לעמוד מנגד, כראותו כבלע את הטומאה, וכל כוחו נלקח ממנו, ומשתמשים בו לצד הקדושה, הרי זה היפך כוונת יצירתו, וכל תפקידו עד אשר ישחט באחרית הימים, הוא להרע ולקלקל, להשחית ולחבל, להכשיל ולהפיל. על כן אזר כגבר חלציו, ועמד עם כל חילותיו על אותו נביא הגדול ממשה, שהיה אב לאביו בנבואתו, והפילו בכל מכשול מזדמן, עד שהכשירו ויעידו להיות אחד מחייליו, ובו השתמש לתוכניתו הזדונית, לקלקל את ישראל בבנות מואב, כשפרץ גדרו של עולם, בעצתו הרעה של פריצות וזימה.

תוכניתו זו של אותו מלך זקן וכסיל, לצערינו הרב, הצליחה למעלה מן המשוער, לא רק אנשי ה'ערב רב' נכשלו ונפלו ברשתו, שהיתה נתונה מפשתן בזול הזול, כשיצאו מתוך המחנה וחפצו לקנות מעט ממנו, ושתו מיינם ונכשלו בעבודה זרה וגילוי עריות, אלא אף בתוך מקדש ישראל, בן כמאתים וחמשים שנה, זמרי בן סלוא, שהוא שלומיאל בן צורישדי, והוא שאול בן הכנעניה, שנמנה עוד בין יורדי מצרים, ואף מהגדולים שבהם בתורה והנהגה, שזכה ללמוד תורה מעיקרה ובניו, וגם נתמנה כנשיא שבט שמעון, והיחיד שנשאר עד שנת הארבעים מבין כל השנאים שנתמנו בשנה השניה, כאשר רובם מתו בעדת קרח ובשאר פורעניות, ורק הוא הצליח להנצל מכל פורענות ומשחית, ואותו צדיק נלכד בשחיתותו של הכסיל, ובעברו בלבד היה כדאי לו כל מלחמתו זו.

בהצלחתו הכבירה זו של השטן, להכשיל את בחר מזקני ישראל, חשב השטן שיוכל בקלות להמשיך להפיל חללים רבים מבני ישראל, או בעצם הכשלו, אז בנפילתם במגיפה, אבל באותה שעה נעמד פינחס הצדיק, נלחם בכל כוחו ביצרו, שלף את חרבו ופגע בזמרי וכזבי, הניפם אל על והלך עמם בכל ישראל, שכולם יָרְאוּ וְיָרֵאוּ ממעשי היצר, ולא יטעו וילכו אחר ההבל, ודעו ויכירו שעל מעשים כגון אלו, על אף שאין מחויבים מיתה, בכל זאת 'קנאים פוגעים בהם', וקנאותו זו היא מעשה הראוי לכל כבוד והערכה, שבזכותו נתן לו ה' את ברית השלום, ולא נתכהן פינחס אלא רק בהריגת זמרי, וזכה להיות אליהו הנביא, שיבוא לבשרינו בשורות טובות במהרה בימינו, ואף לדורות עומדת זכות קנאותו זו של פינחס, שעליה אנו מתחננים בכל 'תפילת יום כיפור קטן', "רחמנא אדכר לן קנאותֵה דפינחס קנאה בדיל ויעבד", שבזכות אמירת 'ויעבד ה' על פניו', אנו מבקשים שה' יזכור לנו את קנאותו של פינחס הקנאי, ומחמתה ה' ישוב מרוגזו ולא ישיב את תפילתנו ריקם.

מחשבות הרק רע כל הימים, לא מצאו מנוח אצל היצר הרע, ובכל הדורות כולם מצא לו מקום לקבוע את מקומו ולבסס אם שלטונו, על ידי שהצליח למצוא פרצות בחומות הבצורות אותם הקימו חכמי ישראל שבכל דור ודור, ובכל תקופה ותקופה משנה את דרכיו וכלי מלחמתו, כאשר הצד השווה שביניהם, שמטרתו נשארה אותה אחת, והיא, לשרש את כל ישראל מארץ הקדש, חלילה, ולעשות את האומה הנבחרת, ככל הימים, למנוע מהם תורה תפילה ועבודת ה' כל הימים, וחינוך ילדיהם לתורה עמלה ושמירת המצוות, ה"י.

מתכסיסי היצר ברבות ממלחמותיו, היה הרעיון של פגיעה במוחים על כבוד שמים, ומחמת זה, כח הרבנים נפל ובטל כאשר השטן הצליח לשכנע את ההמון הדרדור שבמקום הבצורות אותם הקימו חכמי ישראל שבכל דור ודור, ובכל תקופה ותקופה משנה את דרכיו וכלי מלחמתו, כאשר הצד השווה שביניהם, שמטרתו נשארה אותה אחת, והיא, לשרש את כל ישראל מארץ הקדש, חלילה, ולעשות את האומה הנבחרת, ככל הימים, למנוע מהם תורה תפילה ועבודת ה' כל הימים, וחינוך ילדיהם לתורה עמלה ושמירת המצוות, ה"י.

מתכסיסי היצר ברבות ממלחמותיו, היה הרעיון של פגיעה במוחים על כבוד שמים, ומחמת זה, כח הרבנים נפל ובטל כאשר השטן הצליח לשכנע את ההמון הדרדור שבמקום הבצורות אותם הקימו חכמי ישראל שבכל דור ודור, ובכל תקופה ותקופה משנה את דרכיו וכלי מלחמתו, כאשר אין בהם אלא מתוך קנאה ביופיים של בני ביתו, ובזה סתם את טענותיהם, עד שלבסוף הוכרחו בתי הדין במקומו לאוסרה עליו כדת וכדין לעולם ועד, וגם אז לא רצה לקבל את דברי הרבנים, מדמיונותיו על קנאתם בהם, ולא יכלו להשיבו לדרכו, אלא בחרם ונידוי שהטילו עליו ועל שכמותו, ורק במיתתם הטרגית של בני ביתו, השתחרר מכבלי יצרו הרע, והבין שכל אלו שהעירו לו כל הימים, היה כן מחמת טוב ליבם וחפצם לעזור ולסייע, ולהציל מרדת שחת.

גדולי ישראל לדורותיהם זועקים עד לב מרה, על חוסר דרכו של השטן המצליחה להפיל חללים רבים, ומשתקת את דעתם ודברים. מתוך קהילות של אלפים ורבבות, בקושי נשארו מנין שומרי משמרת ה', מכל יחידות אשכנז המפוארה, שרק לפני כמאתיים שנה, בימי רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל, למעלה ממאה וחמשים רבנים שהיו גדולים בתורה והוראה ואף בקבלה מעשית, כתבו לו הסכמה אודות הקמיעות שכתב, ואילו לאחר מאה שנות שלטון השטן, בהם ניתק את הדור מגדולי הדורות והרבנים, לא שמענו על גדולי עולם שעמדו מיהדות זו, למעט אחד, כך קונן הגה"ק רבי שלמה וולבה זצ"ל, בן יהדות אשכנז.

במאת השנים האחרונות, חברו להם יחדיו כתות השטן בדמויות ושמות שונים, כ'צעינים', 'פרומסי', 'קומניסטים' ואף 'נ'ואו-לוגים' למיניהם, כל אחד חיפש חידוש מיוחד, ולא ידעו כולם יחדיו, שזו חוסר דרכם כסל למו, ישנה היא עד מאוד, מהלכים המה בנתיבתו של אותו מלך זקן וכסיל, ובמסלול ריסוק ואובדן טוטאלי שלהם ודרעם אחריהם, כפי שמעידים דפים של לא דאורך כל שנות ההסטוריה היהודית של כלל ישראל, מאז היותו לעם.

מאבקיהם של גדולי ישראל כנגד כל אותם זרמים במים הזדונים, הועילו רק במעט. מלחמתם של כל אותם פורקי עול היה בעשיית לעג וקלס מגדולי ישראל, וניתוץ כל מוסכמה יהודית וחברתית בדבר סמכותם הרוחנית של הרבנים, ובמיוחד שלכל טענה ומענה של הרבנים, השיבו בדברי ליצנות, וטענו על הרבנים שהם 'מיושנים', ו'אבד הכלח עליהם ועל דתם', ח"ו, ולבטענות כגון אלו, יחד עם הזלזול במעמדם וחשיבותם של אדירי התורה וארזי הלבנון, שכל משעיהם הם 'קנאות', ומהרה מהרה סרו רוב מוחלט מהעם מדרכי התורה והיראה, והגיעו אל עברי פי פחת.

אותם מתי מספר שהלכו לאורם של גדולי ישראל, הצליחו להתגבר על יצרם ושלחו את יולדיהם ללמוד בישיבות הקדושות, גדולים בנתיבותיהם ובארוחותיהם, ואף התייעצו עמהם עד כל שעל ודבר, וענו 'אמן' אחרי דבריהם, גם כשהתשובה היתה היפך מחשבותיהם ורצונם, הם זכו לראות דורות ישרים מבורכים, ההולכים בדרך התורה המסורה מימות משה שקיבלה מסיני, ורוו מהם כפליים נחת, בזה וגם בבא.

בשנים הסמוכות למלחמת העולם השניה, לפניה ולאחריה, קשה היה לזהות ולהיכר מי לנו ומי לצרינו, בהיות אחיו רבים ובניהם גאונים גדולים, שהתחברו והתאגדו במסגרת תנועת המ'מזרחי', שדגלה בתורה ציונות ודרך ארץ. גדולים וטובים התקשו להבחין ולהבדיל בזרעים שנזרעו שעתידי לגדול מהם 'קלא אלוהי', זה, מה גם שבאותן ימים עדיין הזרעים לא נבטו, והזלזול בגדולי ומצוקי ארץ לא הועלה על דל שפתותיהם אלא של הגרועים והפחותים שבהם, ואחרייהם נמשכו יהודים רבים ותמימים, שקיון שבכח תנועה זו יחישו ויזמרו את ביאת הגאולה, שאליה מתמתינים ומצפים דורות רבים, אלא שבמקום גאולה באה תמורה, כשהפירות האבושים והסרוחים, הכו על פניהם ועשאום כשולי קדרה, ובמיוחד לאחר שנות דור, שגלוי לכל העמים בדבר חוסר דור שלישי, שהבנים שמרו מחצית ממצוות ההורים, ואחרייהם באו הנכדים והמשיכו את מסורת 'פירות הנושרים' עד שלצערם הרב כל של שומרי התורה, חלק גדול מהם אינו שומר אפילו את השבת, ובודאי שלא מצוות אחרות, כמובן למעט אותה "מצוה" שהחזיקו בה כ'כותים'.

כל אותה תקופה עמדו גדולי וצדיקי הדורות שהקב"ה שתלם בדור נבוך זה, וזעקו את זעקת התורה הקדושה שלא תהיה מחולפת, וכמשלו הידוע של ה'מגיד מדובנא', שאם צלחת יכולה להולדי, מנורה יכולה למות, ואם יכולים להוסיף מצוה חדשה, עיקר י"ד על ה"ג עיקרים, ניתן לחתוך ולהוריד מצוות אחרות. וקולם היה כרעיר בערבה ובמדבר, לא נשמע ולא משפיע, למעט על אותם יראים ושלמים שהלכו בעקבותיהם, עד שבאותם ימים עמד אותו זקן אשמאי שאת נבלתו הרחיקו מבתי הקברות עד לחר הגדר שבדרום הרחוק, שמחמת כן הוחשך המקום והשדה, וכל היום, ערב בו, ו'ניבא' עתידות על היום בו לא ישאירו שומרי תורה ומצוות, מלבד ש'שמורת טבע' נידחה ב'מאה שערים' או בבני ברק, כאשר כל השומעים אכן האמינו ל'נבואת זעם' זו, וחשבו שקץ היהדות בא, ומלאה הארץ פשע ורוע.

באותן הימים, המשיך המרא דאתרא בדבריו, אחד מהדברים הקשים להבנה לציבור הפשוט היה, מדוע נמנעים גדולי ישראל לתמוך בדעיון ה'ציונות', שיקימו מדינה יהודית, ושוב היהודי לא יהיה נתון למרמס אצל כל גוי, שיכה בו ויציק לו, ומדינה זו תגן על יהודיה כדי לילו שוב להריגה ולשחיטה כפי שאירע לור דורות בשנות הגלות הארוכות.

כל אותם יהודים פשוטים ואף חלק מהרבנים, ראו בכך איזו ניצוץ של אתחלתא דגאולה בהקמת הישות הציונית כאן בארץ הקודש, אבל גדולי ישראל עם עיני הבדולח הרואות וצופות לרחוק, ראו בהקמה זו את העמקת הגלות, במקום שלאחר המלחמה הנוראה שכילתה כשליש מיהדות העולם, נזכה לגאולה האמיתית, במקום זה נענענו בעונש נוסף של הקמת המדינה, שמאז המלחמה, לא היה מקום אחד בעולם בו נהרגו יהודים כה רבים מפני יהדותם, כמו במדינה שהוקמה, וזאת מלבד רדיפת הדת הנוראה בה רדפו אנשי השלטון את שומרי התורה והמצוות.

בחסד ה' עלינו, ראה ה' בעני עמו ישראל, ובמסירות נפש של אותן יחידי סגולה, גדולי ישראל וזקניו, בראחמי הרחמנים עד אין קץ, שלומי אמוני ישראל התרבו ריבוי בלתי טבעי, ובמיוחד בארץ הקודש בה הכריזו עליהם 'פן יִרבה' ורוח הקודש צווחה ואמרה 'כן יִרבה', מספר בני הישיבות בארץ הקודש בדור שלאחר המלחמה, היה הרבה יותר מכה שהיה כל אירופה יחדיו לפני שכילם כ' ביום אפו, כאשר רובם של בני הישיבות באותו דור התפוקנו, היו מהשרידים למשפחות שיד ה' פגעה בהם, אחד מעיר ושנים ממשפחה, שנקמו את נקמת ה' בעמלק הגרמני, ולמרות כל הקשיים הקימו משפחות מפוארות בישראל, נטעו שדרות של אילנות, ושוב קול התורה נשמע בארצינו.

במקומות רבים בארץ הקודש הוקמו קהילות קודש, תלמודי תורה שחינכו ולימדו על טהרת הקודש, כדעת רבותינו מצוקי ארץ, ישיבות קטנות וגדולות, שהביאו לפריחה רוחנית סביבותיהם, ויחד עם זאת חדרו גם לחינוך בנות בתי ישראל הכשרות, בהקמת 'בתי יעקב' לחינוך הבנות לשמירת התורה והמצוות והפנמת הידיעה שכבודה של בת ישראל היא ב'פנימה', בצניעות, והוא עיקר החיים, שאם חלילה בנות ישראל יראו כבנות מדין, ולא יבינו וישכילו בחשיבות התורה הטובה מכל סחורה, עם מי יעשאו בני הישיבות, ואיזה צורה יהיה לבתים בהם אם המשפחה אין לה בעולמה אלא רדיפה אחר הנאות עולם הזה, וארבע אמות של חיצוניות בלבד. מה היא תעשה אחר 'הדלקת נרות', האם תשפוך דמעות כמים על הצלחתם הרוחנית, או תראה לה דוגמא ליראת שמים בתפילתה, האם היא תי שתחנך את בניה לתורה, האם היא תוכל להדריכם בנתיבות התורה, או רק להוציאם מהתורה ולאבדם משני העולמות.

אחד מהדברים החשובים בהם השקיעו ראשי הישיבות של אותו דור, היה לייקר ולכבד את לומדי התורה, שלא כדורות הראשונים שהחתן הרבה מוהר ומתן לאבי הנערה שיקבלה לאשה, ואף לא כדורות האחרונים שאבי הכלה נתן 'נדן' ו'קעסט' לחתן לכמה שנים, אלא עודדו דירבנו וחיזקו את המנהג החדש, שאם החתן הוא אכן מיוחד שבמיוחדים, שעמל בתורה כל הימים ובאהבתה ישגה תמיד, אבי הכלה יתחייב לשלם 'דירה' לחתן על הזכות הגדולה שזכה, להשיא את בתו עם תלמיד חכם, שבודאי אף יקיים בה כפי דרכם של רבנן, שדואג לטובתה כל הימים, ולא לשהיאה ל'עם הארץ', שהוא כנותנה בפני הארי הדורס ואוכל.

במשך השנים של היישוב החדש בארץ הקודש, התבצרו להם היראים והחרדים בעיקר בירושלים עיר הקודש תובב"א, ובעיר התורה 'בני ברק', בהם הם היו רוב מנין ובנין, כשדרה המחזיקה את המקום, אך ככל שעברו הימים ונקפו השנים, ועמם התקרבנו עוד ועוד לימי עקבתא דמשיחא, עליהם אמרו חז"ל שאחד מסימניהם הוא ש'יקר יאמיר', ובמיוחד שהתגיעו הורים עם בנותיהן לפרק 'האשה מתקדשת', וכאשר חפצו למצוא חתן משובח ובן תורה, התקשו הורים עד מאוד לעמוד בהתחייביות בעת הנישואין, וכבר נשמעו קולות צער ונהי יחד עם ששון ושמחה, כאשר מחותנים קרסו באמצע חתונת ילדיהם מלחץ החובות, עד שאמרו ה'עולם', שבכל עת ששומעים את יללת ה'אמבולנס', יש לאחל 'מזל טוב', כי בודאי דבר שמחה הוא, אם יולדת או יהודי שאירס את בתו.

עסקנים רבים שהעניין נגע לליבם, ניסו לקדם כמה וכמה רעיונות להקים קהילות בערי השדה, בהם ניתן לרכוש דירות במחירים מוזלים, אך ברוב המקרים, עיני העדה, שעיניהם צופות לרחוק, חששו מהרעיון לשלוח את הזוגות הצעירים שילכו להתגורר בינות לאחינו הטועים ומובלבלים, שכל חייהם בלא אורח, ומותר מהבהמה אין בהם, והליכתם בחוצות כאנשי דור הפלגה לאחר שהפיצם ה', וכאדם הראשון קודם החטא, והעין רואה והלב חומד, ומי יודע מה יבוא בעקבות כך, וכפי שאמר פעם מרן החזו"א צז"ל, אנשים שואלים אם משום יהדות ילדיהם ולקלקלם עליהם לעקור מערים חילוניות, ואני חושב שעוד לפני שנולדו הילדים, מתנזק שיש להורים, עליהם לעקור מאותם מקומות (כמובן למעט אלו שכך הורו לם רבותיהם, לאחר שירדו לסוף דעתם).

כשבאו כמה אברכים לפני מרן זצ"ל, והציעו בפניו את חלומותיהם בדבר הקמת 'קריה נאמנה' אי שם על אחד ההרים, אשר בשם 'קהילת בני התורה' תקרא, שמה מרן שמחה גדולה, ולאחר שבירר על הסביבה מבחינה בטחונית, שלא יהא חלילה מקום סכנה, נתן את ברכתו לדבר, ואף עזר וסייע בכל מיני דרכים, ובעיקר בעידוד ציבור בני התורה לרכוש שם דירה לם ולילדיהם, והוסיפו ואמרו בשמו דברים כדרבונות על המעלה הגדולה בקריה נאמנה זו אף על הערים החרדיות הותיקות, ירושלים ובני ברק, שלצערינו הרב עיר הקודש נתונה למשיסה ולבוזזים, כאשר כמחצית תושביה אינם שומרי תורה ומצוות, ומחללים בה את שבת קדשינו בפרהסיא בפלטרין של מלך, ומראות אסורות אינם דברים שלא ימצאו בה, ועוד דעות רבות, ואף בני ברק אינה נקיה מכל זאת, שהעיר מוקפת מכל רוחותיה בערים חילוניות, שתושביהם החולינגים אנשים חטאים לה' מאוד, ובשכינות מתגוררים שומרי תורה וכמבדיה עם עוקריה ומבזיה, מה שאין כן באותה קריה נאמנה שעומדים להקים, שתחילת יסודיה בקדושה ובטהרה, שלא יתגורר בה אחד שאינו שומר תורה ומצוות.

על פי בקשתם של גדולי ישראל, הקימו 'עזרת אכילוס', שתפקידה הוא לדאוג שמלבד מה שהמקום שנבחר הוא 'מחוץ לתחומים' של כל ישוב אחר, אלא אף כל הבאים בשערי הקריה יהיו שומרי תורה שבתיהם מושתתים על חיי תורה, ששאיפתם היא לגדל את בניהם לתורה ועבודה, וכל מהות המקום יהיה, מקום בני התורה בארץ ישראל, ובזכות ההשתדלות המרובה שעושים למען מטרה קדושה זו, בירכו גדולי ישראל את המקום ומקימיו, שלא יהא פרץ ועצוחה ברחובותיו.

עצת ה' היא תקום, בסייעתא דשמיא מיוחדת זכו אותם קומץ אברכים שהתמסרו לדבר, לראות את אותה קריה נאמנה העומדת ומתאכלסת בציבור איכותי של בני תורה מובחרים, שכל מעייניהם בתורה ועמלה, ובתיהם מושתתים על הנהגת התורה.

בכל העולם יצא שמעה של קריה נאמנה זו, שכולה ממתקים וחיכה מחמדים, וכל תושביה שומרי תורה ומצוות, אשר בתוארי 'בני תורה' מתהדרים, כאשר בכל הקהילות שהוקמו במקום, ענדו להם בעטרת תפארת רבנים חשובים ובעלי הוראה, שתורתם מכרזת עליהם בחוצות, וככל שנקפו הימים ועברו השנים, גדלה והיתה למקום חשוב, נוספו לה שכונות סביבה, עד אשר היתה ל'תל תלפיות' אשר כל בו תורה חפץ להתגורר בה.

כנגד כל פעולותיהם הברוכות הללו של מקימי המקום, עיניו של השטן רואות וכלות, כמה הוא משקיע בכל מקום לפרוץ פרצות בחומות הטהרה והצניעות, להכשיל את כל אותם אברכים יקרים וטהורים בראיות אסורות, או לכל הפחות, שבמקום שיקשיקו את כוחם בעליה מטאורית בתורה ויראה, הם נאלצים לעמול ולהשקיע כוחות רבים וקשים שלא יכשלו באותן פרוצות, שלא לראות במראיהן ולא להריח את בשמיהן הנודפים, ולא להרהר כלל אחריהן, ואילו כאן במקומינו, קריה נאמנה, אין לו מדרך כף רגל, כולם אהובים כולם ברורים וכולם עושים רצון קונם ובוראם.

מה יעשה כעת השטן, לאחר שבשליחותם של גדולי ישראל הצליחו להקים מקום מפואר שאין לו בו שליטה ומלוכה, איך הוא יוכל לכבוש מקום קדוש זה, להצר את רגליהם של בני התורה, לבל ירגישו שכאן הוא מקומם, שחלילה רחוצות הקריה יראו כרחוצות המרכזיים בערים החילוניות או החילוניות למחצה.

עצת היצר שלא תקום היא, להכניס פריצה קלה בחומת הדת, בלב הקהילה, בבתי הכנסיות בבתי המדרשות, המלאים במתפללים ולומדים הנהגים בתורת ה', יום ולילה לא ישבותו כמעט בכל שעות היממה, לנטוע שם יתד בימים הקדושים הבאים מיד לאחר הימים הנוראים, בו רובם כבולים עדיין נקיים מכל רבב, מסובבים במצוות מכל עבר ושמחים בשמחת התורה, אם אותה שמחה של מצוה הוא חפץ להרוס ולקלקל, לעוות ולהשחית, על ידי שיפרוץ בחומות היהדות, שאחריתה לא ניתן לשער.

המרא דאתרא סיים את דבריו בבכי ותחננים, אם אנו רוצים למנוע את שמחת וששון השטן, עלינו להשמר ולהזהר מכל משמר בכל ימות השנה, ובמיוחד בימים הקדושים, לשמור את בציון מקומינו ובית תפילתנו, לבל יתקע בה המשחית יתד, בו יתחיל בהרס כל אותם נערים הפוסחים על שתי הסעיפים, שרגלם האחת בתוך בית המדרש, ואילו עיניהם משוטטות בחוץ, ועד כדי חורבן כל השכונה והעיר, אשר במקום שישמע בה קול התורה ויתרונן קול התפילה, יראו מראות מחלחלות המעוררות פלצות שלא היה כדבר הזה ביישוב מיום הקמתו.

מספר ימים לאחר שהמרא דאתרא דרש את דרשתו הנרגשת, היוצאת מלב שותת יראת ה' טהורה, ניגש אליו אחד מהמתפללים ושאלו, ולמדינו רבינו, האם הרב לא חושב שיש קצת גזזמה בדבריו, שאף אם ישנה פירצה קלה בימי השמחה, מזה יהיה לבסוף חורבן הקהילה השכונה והעיר.

השיבו הרב, ראשית, שמזה שה' אינו רחוק, כפי שביארתי באריכות בדרשתי, שכך היה מימות עולם, וזה דרכו של היצר הרע להחטיא ולהפיל את כולם. ועוד, הרי אתה הוא מאותם אלו המעוררים תמיד את הציבור לקיים את ההלכה הפסוקה בשו"ע (אורח"ח רפ"ה) למלוד את הפרשה עם תרגום אז פרש"י, ור"ש מקיים שניהם, ובזכות לימוד זה מצאתי כיסוד דברי אלו, בפרשת שפטים.

תודת המערכת נתונה
להרב י.ט. שליט"א
על הסיפור המתפרסם בשבוע זה

מנין בפרשתינו עפרש"י מצא הרב את יסודו שקיבל מרבותיו?

תשובה ל"סיפור ושאלה בצידו" מפרשת דברים

בתשובה לשאלה, מה הוכיח רבי ויזאל מפרשתינו עפרש"י, אודות יצחק הגגב, אם אכן גניבתו לבית הצדיק היתה אירוע בודד, שפחז עליו יצרו, או שמכאן ראיה שדרכו כסל למו לעבור על האיסור החמור של גניבה, ולגנוב אצל אחרים, ועל כך ניתן לאיים עליו ולגזום להנעישו אם לא יודה על כל הגנבות שהיו האחרונות. רבי ויזאל הוכיח שיצחק הרבה לגנב מעולם, ויש צד נכבד לומר שהוא אף זה שגנב גם בשל התקופה האחרונה, משום שבגניבתו לבית הצדיק, חיפש אחר כסף וזהב, ובז לכל הדברים האחרים שהיו בבית, ועל כן קרע וחבל, הרס ושבר את הכלים, בחפשו אחר כסף וזהב, ופעולותיו אלו הם ראיה שהוא כבר שבע ומלא מגניבות רגילות של חפצים, והם בזויים בעיניו, ועל כן חיפש רק אחר הכסף והזהב, וזאת מדברי רש"י ב' ל"ד, עה"פ, "וַיַּלְבֵּהוּ אֶת כָּל עָרֵיו בָּעֵת הַהִוא וַנַּחֲרֵם אֶת כָּל עִיר מֵתִם וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף לֹא הִשְׁאַרְנוּ שָׂרִיד", וביאר רש"י, "מתם. אנשים. בביזת סיחון נאמר בזזנו לנו, לשון ביזה, שהיתה חביבה עליהם ובוזזים איש לו, וכשבאו לביזת עוג, כבר היו שבעים ומלאים, והיתה בזויה בעיניהם, ומקרעין ומשליכין בהמה ובגדים, ולא נטלו כי אם כסף וזהב. לכך נאמר (דברים ג' ז')", "...בִּזּוּנוּ לָנוּ", לשון בזיון. כך נדרש בספרי בפרשת (במדבר כ"ה א'), "וַיָּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים". מבואר בדברי רש"י, שכאשר אדם בז לכל החפצים האחרים, ורק להוט אחר הכסף והזהב, אות וסימן הוא, שהוא רגיל ושבע מגניבות, וככל הנראה שהינו גנב מועד.

תשובות לשאלות המתפרסמות בעלון זה, יש לשלוח בכתב ברור וקריא, בצירוף שם וטלפון
עד ליום ג' בשעה 23.00 בלבד לפקס' 9741115 - 972-8 +(24 שעות)
או לפקס 1-732-3634947 או למייל yaepstein@aol.com עד יום ב' בערב בלבד.

הפרסים לשבוע זה: ספר "דרשות המגיד על המועדים", ג"כ.
עוד **ארבעה זוכים מספים**, כל אחד בספר **"והגדת על אלוז וראש השנה"**, מדרשותיו של הגה"צ רבי יענקלה גלינסקי שליט"א
הפרס לשבוע זה על "סיפור ושאלה בצידו": שני זוכים, כל אחד בספר **"לקט רשימות לחודש אלול"**, מהגר"נ וואכטפויגל זצ"ל.
להערות, הארות ותגובות וכל עניני העלון, יש לפנות לפקס' הנ"ל.
לתרומות, הנצחות והפצה ניתן לפנות למערכת

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים – מודיעין עילית - ארץ ישראל

לתקופת נסיון, ניתן לקבל כל שבוע את העלון **בפקס** או **באמיילי** (ללא תשלום). המעוניינים לקבלו, ישלחו את שמם וכתובתם בכתב ברור, בתוספת מס' טלפון לבירורים, לפקס המערכת או למייל:
yaepstein@aol.com

הסיפור לא נכתב הלכה למעשה, ואין להסיק מסקנות הלכתיות או הנהגתיות מסיפור הדברים.